REVISTA ISTORICĂ

Anul al XIX-lea, N-le 10-12. Octombre-Decembre 1933.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: Vieţi de Sfinţi.
„ „ O culegere de acte despre stăpânirea lui Mihai Viteazul în Ardeal.
Dări de samă, Cronică şi Notiţe de *N. Iorga* şi alţii.

1933
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul 40 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ
– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –
SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XIX-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1933.

Vieţi de Sfinţi.

In timpul din urmă, d. L. Bréhier[1], de o parte, de alta, învăţaţii ruşi, pe cari-i interesează aşa de mult astfel de probleme în legătură cu Biserica[2], şi-au îndreptat atenţia asupra Vieţilor de Sfinţi din Orient, căutînd să arăte folosul lor pentru cunoaşterea mediului bizantin. Caracterul însuşi al producţiilor hagiografice, supt raportul valorilor adevărate, resultînd din condiţiile în care, pretutindeni, ele au fost alcătuite, a fost studiat într'o serie de lucrări, tot atît de frumoase ca formă, pe cît de interesante în ce priveşte cuprinsul, de păr. Delehaye, ilustrul bolandist[3].

Aceste Vieţi, în Răsărit ca şi în Apus, pot fi privite însă din atîtea puncte de vedere, încît oricare cercetător poate aduce şi el ceva nou.

Aceasta e şi îndreptarea paginilor care urmează şi la care, la timpul lor, se vor putea adăugi şi altele.

O observaţie preliminară cu privire la forma în care se presintă aceste Vieţi.

Unele se află încă numai în manuscris. Altele au fost tipărite, dar numai în traduceri latine. Multe sînt în forma grecească primitivă.

Dar foarte numeroase sînt acelea care au trecut prin operaţia de relativă critică a fondului, de mare prefacere a formei prin compilatorul şi „redactorul" care e, în secolul al X-lea, vremea marilor compilaţii (ca a Impăratului Constantin Porfirogenetul) Simion Metafrastul, scriitor fără biografie, dar în psihologia căruia se recunoaşte puternica influenţă a retorismului pu-

[1] In „Byzantion".
[2] V. „Vizantiischii Vremenic", IV, VI.
[3] *Les légendes hagiographiques*, în primul rînd.

www.dacoromanica.ro

rist din noua şcoală constantinopolitană, de creaţie laică, a lui Bardas.

In „Istoria Imperiului bizantin" pe care am publicat-o în limba franceză, se arată felul în care acest „traducător" de vieţi siriane, poate şi arabe, a înţeles să-şi îndeplinească misiunea, făcînd o culegere la întîmplare şi avind o grijă, una singură: să iasă aceste biografii de sfinţi într'o formă cît de convenabilă. Adecă: potrivită cu ideile timpului.

Dar aceasta înseamnă jertfirea nemiloasă a tot ce e spontaneitate, simplicitate de spirit, naivitate, coloare contemporană.

De aceasta va trebui să se ţie samă de câte ori un Sfînt va fi cunoscut numai supt amăgitorul veşmînt pe care l-a dat Vieţii lui acest „intelectual" al Bizanţului.

I.

Viaţa Sfîntului Alexandru [1]

Sf. Alexandru, mort pe la 430, e înfăţişat mult mai tîrziu, dar poate după o mai veche biografie, de un călugăr constantinopolitan de la mănăstirea „Neadormiţilor", a Akoimeţilor" sau „Acemeţilor", a cării activitate de propagandă religioasă e bine cunoscută.

Ca şi pentru celelalte opere hagiografice, vom desface întăiu elementul minunilor, care interesează puţin, în afară de pitoresc, şi care e, de altfel, stereotip, întîlnindu-se tot aşa, sau într'o formă asămănătoare, şi în alte opere asămănătoare. Voiu trece apoi la activitatea sfîntului în ce priveşte înfăţişarea creştinismului. Şi, în al treilea rînd, se vor aduna ştirile despre mediu pentru a face din ele o singură icoană a timpului.

Minunile sînt totdeauna din aceste domenii:

Cel mai obişnuit e al lecuirii bolnavilor: aici, o epileptică în biserică. Apoi al visiunilor: Sf. Alexandru vede pe Hristos. Nu lipseşte crearea de lucruri supranaturale: cruci apar pe haine, prin voinţa lui. Natura-şi calcă legile pentru dînsul: el opreşte şi dă ploaie. Puterea lui vrăjeşte hrană.

---

[1] *Acta Sanctorum*, II, Ianuar 3 c. 302 şi urm. (viaţă în traducere latină).

www.dacoromanica.ro

Sfîntul e un predicator neobosit. El intră în orașe păgîne pentru a propovădui cuvîntul de mîntuire și întîmpină rezistența organelor cîrmuirii, care declară că-l vor vădi ca vrăjitor, ceia ce nu-l împiedecă de a vorbi necredincioșilor și de a li dovedi prin minunea cerută adevărul misiunii sale. Scapă de amenințările cu moarte și, după ce avea în gînd să meargă în Egipt, trece Eufratele pentru o nouă activitate. El, care și-a dat averea la săraci, înainte de a-și începe opera, a trecut printr'o crisă, întrebînd pe egumenul mănăstirii unde a mers dacă tot ce se cuprinde în Evanghelii e adevărat, pentru că atunci viața omului trebuie îndreptată așa, numai așa și cu totul așa. Căci, dacă învățăturile sînt adevărate, „de ce nu le urmăm"? Intre ucenicii lui e acel Rabbulus Sirianul, Rabula, care va ajunge episcop[1].

Din tradiția siriană el trage iubirea pentru retragere, părăsind locul său la pretorieni pentru a merge la mănăstirea din Siria și a trece de acolo, în pustiul unde stă șapte ani.

Născut în Asia, strămutat în insule, Alexandru învață la Constantinopol gramatică. E singura știre despre capitala Imperiului în secolul al V-lea.

Mediul e înainte de toate sirian, cum siriană e toată atmosfera, între Antiohia, orientată grecește, și Edesa, îndreptată spre Perși. E vorba și de Chalkis, unde vor să-l exileze, de mănăstirea Kristherion. Se menționează și școlile siriene.

Se văd soldați romani, cu tribunii lor, cari, la vreme de lipsă, hrănesc pe călugării lui Alexandru, cari străbat cîntînd drumurile. Castelele lor la granița persană sînt la distanță de douăzeci și cinci de mile unul de altul. La Sud e Palmira cu vechile terme, cu Evreii ei, cari nu-l lasă să între, și în părțile căreia află un frate pierdut de treizeci de ani. Mai departe rătăcesc cămilarii arabi și căpeteniile de hoți.

In aceste părți, Alexandru întemeiază mari comunități de ucenici, „Latini, Greci, Sirieni, Egipteni", sau, „Romani, Greci, Sirieni", cîte trei sute, patru sute, cari vor rămînea după dînsul și de unde a trebuit să-i răsară biograful.

---

[2] Unul moare la 80 de ani către 530; Pargoire. *L'Église byzantine de 827 à 847*, Paris 1923 p. 121. Cronologic nu s'ar potrivi. Un cunoscut scriitor de manuscripte la 586 (*ibid.*, p. 91). Despre viața primului episcop de Edesa (e acesta), Rubens Duval, *La littérature syriaque*, ed. a ?-a, Paris 1900 p. 161 (Viața lui) Canoanele unui Rabbula, mort în 435, *ibid.*, p. 481.

www.dacoromanica.ro

II.

Sf. Simion Stîlpnicul [1]

Dar cel mai caracteristic reprezintant, în sens egipteano-sirian, al vechilor „gimnosofiști", uritori de lume, de haină, de orice îngrijire, de orice cultură, căutători ai oricării îngustări și suferinți e Sfîntul Simion Stîlpnicul, Stilitul, ascetul de pe coloană.

Viața lui e scrisă de un Antonie care se pretinde a fi fost pe lîngă dînsul, asistînd și la moartea acestui „chinuit de sine însuși": „Eu, smeritul și păcătosul Antonie, întru cît am putut am înfățișat această cetire pe scurt." Textul latin e tradus după grecește, cum se vede după cuvinte ca „allophyli", „hydria", „thymiaterium".

Minuni se fac și aici, cu șerpoaica și cerboaica, precum și cu deosebiți bolnavi. Predicația lipsește, înlocuită prin exemplu. I s'a spus că „trebuie să flămînzești și să însetezi, să fii gol și să primești batjocuri și lovituri, să gemi și să plîngi". Deci va plînge șapte zile fără a mînca, va posti afară de Duminecă, se va lega cu funia de la puț, putrezindu-i carnea împrejur, se va lăsa mîncat de viermi, se va cufunda într'o fîntînă șapte zile, va trăi în pustiu, la Thalampsis, din lapte cu apă. I se va face stîlpul de patruzeci de coți, pe al cărui capitel va locui.

Aici Constantinopolul nu joacă niciun rol. Apusul apare, într'o versiune, prin unul din Ravena, care vine la el, și prin aflausurile lui Metafrast, care întrebuințează și istoriile bisericești ale lui Evagriu și Teodoret[2]. Totul se petrece în Siria, unde, în satul Sisan, de la hotarul Ciliciei, se ivește în preajma Isaurilor, cari vor veni să i se închine, din Hesihru și Methana, ciobanul care va deveni un sfînt. La mănăstirea Sf. Timoteiu învață el, tîrziu, după vechea datină, numai Psaltirea.

In această Sirie a Stîlpnicului sînt lăcașuri ca Teleda, ca Telanisos (Tell-Nesin), „Saracini, Perși, Armeni, Lazi, Azabeni (interesantă formă pentru „Adiabeni") se poartă pe acolo,

[1] *Ibid.* (două Vieți și Metafrastul; mai multe în Delehaye, *Les Saints stylites*, Bruxelles-Paris 1923.

[2] După dînsul, Sfîntul cîștigă și „Cilicieni, Fenicieni, Ismaeliți, Arabi, Perși, Armeni, Bretoni (!), Spanioli (!) Gali (!), Perși, Indieni, Etiopieni, Sciți, Nomazi". Romanii îl admiră.

www.dacoromanica.ro

Este, în jos, un „rege al Saracinilor", cu numele bizantin, asemenea cu al unui pretendent la Imperiu din această vreme, de Basilisc. In fund, la Răsărit, „regele neînvins al Perşilor".

Dar mai ales Antiohia, supt Impăratul Leon (457-74), iese la iveală, cu localitatea vecină Mero, cu biserica mare, cu aceia a Sfîntului Casian, a „Unirii şi Concordiei" (Concordia Poenitentiae), după vre una din obişnuitele revolte, cu perdelele de argint ca la Ravena. Prefect e acolo un Armean, Ardaburios, bine cunoscut în Imperiu. Patriarhului local, Meletie, i se zice „Papă", ca şi acelui din Alexandria şi, într'un izvor tîrziu, şi acelui din Tesalonica.

Avem ştiri despre rosturile lor[1]. Se văd patrici plecaţi în căutarea hoţilor din margenea deşertului, dîndu-şi socoteala exactă a celor o sută cinzeci şi şase de ostaşi. De la o cîrciumă de popas, căpetenia briganzilor pe iapa lui cea iute scapă şi vine să plîngă apoi, două ceasuri, înaintea stîlpului. Patriarhul poate veni cu şase episcopi să ridice viermănoasele moaşte ale sfîntului, Ardabariu întovărăşindu-l cu 6.000 de oameni.

Sînt şi mulţi Evrei acolo, şi Simion intervenia pe lîngă Teodosiu al II-lea ca să nu li se împlinească voia de a-şi face o sinagogă.

III.

Teodosie Cenobiarhul

Viaţa, de Chiril de Scitopole, a Sf.-Teodosie[2], zis Cenobiarhul († 529), unul din admiratorii Stilitului, ne îndreaptă spre Palestina, pe vremea lui Marcian şi pănă la a lui Anastase.

Acest sfînt e un foarte mare făcător de minuni. El, care clădeşte un spital şi un adăpost de bătrîni, lecuieşte o canceroasă, scapă copilul căzut în puţ; o femeie care-l critică moare; ajunge numele lui pentru ca un om atacat de un leu să scape; atingînd numai sicriul lui un demoniac e liberat de patimile sale. Cînd în mănăstirea sa el face să se sape mormîntul fraţilor, acela care se cere întăiu înăuntru, şi i se fac, după do-

[1] Şi menţiunea unui „Antiochus Agonatus" (cf. Gonatas).

[2] În *Acta Sanctorum*.

www.dacoromanica.ro

rința lui, rugăciunile, moare în adevăr, iar după patruzeci de zile i se aude cîntarea, ca să fie apoi văzut aievea. Dar mai ales el e hrănitor sigur. Locul unde se înalță clădirea e arătat prin aceia că tocmai, și numai acolo, se aprind cărbunii. Cînd, de Paști, frații n'au ce mînca, pînea vine pe o cale miraculoasă, catîrul oprind drept la ușa adăpostului sfinților, cari fierbeau oase. La un semn al lui ieau alt drum lăcustele. De Florii el poate da, fără să se întrebe de unde, și o sută de mese pe zi, căci provisiile cresc în măsura sosirii oaspeților. Și din fîntîni răsare apa de care au nevoie pelerinii egipteni.

Cercul în care lucrează Teodosie e al Ierusalimului, unde pe acel timp vin cele două princese: Eudocia, soția lui Teodosiu al II-lea, și văduva lui Huneric, ca și milostiva ctitoră Bessa, ridicîndu-și atunci biserici, mănăstiri, spitale, un palat și întărindu-se zidurile, pentru ca îndată, în epoca Sfîntului Sava, adversarul lui Anastasie, către 482 și 507, să înceapă luptele dintre călugări și asaltul contra lui Sever, fostul păgîn, eresiarhul, susținut de Impărat, ținîndu-se și soborul monahal din fundația Eudociei, biserica Sfîntului Ștefan.

Capadocianul din Magariassos, fiul lui Proairesos și al Eulogiei, un ucenic al școlii de filosofie, e apărătorul aceleiași ortodoxii contra hotărîrilor conciliului de la Chalkedon. Stă astfel alături cu patriarhul ierosolimitan Iuvenal, de bătăioasă memorie. Așezat întăiu lîngă un Longin, apoi în căsuța de lîngă Turnul lui David, iar de acolo la „Vetus Sedes", pe drumul Betleemului, adăpostit de încă o sfîntă femeie, Ikelia, ce crede că a găsit, pentru un mai tranic sălaș, însăși peștera Magilor, unde, timp de treizeci de ani, nu va gusta pîne, el strînge în biserica pe care o zidește lîngă a Grecilor tot felul de oameni, Greci, ca și Armeni. Cînd Anastasiu se dă de partea acefalilor și încearcă a-și găsi partisani prin dare de bani, el ia moneda împărătească, dar dă asalturi furioase patronului rătăcirilor, care a trecut din „raiul plăcerii" în „cîmpul distrugerii". In cursul acestei războiu pentru „cele patru sinoade ca și cei patru evangheliști", în care dă lovituri lui Nestoriu, capul monofisiților sirieni, și lui Euthiu, alt întemeietor de dogmă eretică, nu numai Petru, patriarhul de Ie-

www.dacoromanica.ro

rusalim, dar şi cel de Antiohia, Efrem, şi Agapet, Papa Romei, îl îmbărbătează. Sinodul de la Hieroteiu, zidire a lui Constantin, e momentul culminant în cariera luptătorului.

Ici şi colo e vorba de alte localităţi decît Ierusalimul: mănăstirea Sika, în margenea pustiului arab; „Agarenii" distrug o mănăstire severiană. Şi vedem pe ducele Orientului, Kyrikos („Kericus"), care merge, la 528, contra Perşilor, oprindu-se la Sfînt pentru a lua, în ciliciul lui, o chezăşie de victorie.

IV.

Viaţa Sf. Daniil Stîlpnicul[1]

Viata Sfîntului Daniil devenit, imitînd pe Simion, şi el „stîlpnic", în margenea chiar a Constantinopolei, la Anaplu, reprezintă cel mai preţios document de hagiografie bizantină.

Scrisă în limbagiu popular, care, încă din veacurile al V-lea şi al VI-lea se întrebuinţa ca formă literară pe lîngă imitarea vechiului stil elenic, perfect inteligibilă deci pentru mulţimi, ea e plină, de la un capăt la altul, de ştiri istorice pe care, de toată evidenţa, le dă un contemporan, dacă nu chiar unul dintre cei de aproape ai Stilitului.

Aici nu e vorba de o propagare a credinţei creştine înseşi între păgîni, căci regiunea unde se petrecea mucenicia voită e de mult un centru de adunare şi expansiune a legii lui Hristos. Iar, cît despre minuni, ele n'au nimic extraordinar şi mai ales sînt lipsite de varietate, cel ţintuit pe loc atîţia ani de zile neavînd a face decît cu aceia, de regulă din părţile vecine, cari vin să-şi ceară lecuire, ajutor, sfat sau profeţii. Minunea e astfel în condiţiile naşterii lui, în venirea la mănăstire, cu daruri de la părinţi, cînd n'avea decît cinci ani.

E un Sirian de naştere, fiul Martei din satul Marathà sau „Speluncile", de lîngă Samosata, în Mesopotamia. Măcar pănă la o vreme vorbeşte tot sirian[2], şi sirian îi vorbesc şi alţii, oa-

---

[1] Delelaye, *Les Saints Stylites*.

[2] Τῇ σύρᾳ διαλέκτῳ. Cf. Σύρος δέ ἐστιν τῷ γένει καὶ ἀγνοοῦμεν αὐτῷ διαλεχθῆναι (p. 17). Ἦν γὰρ Συροπέρσης τῷ γένει ἐκ τῆς Μεσοποταμίας (p. 28).

www.dacoromanica.ro

meni cu situații, și la Curte, cari erau deci răspîndiți pretutindeni. Primele legături îi sînt cu cei din „Răsărit", opus Occidentului, ἡ δύσις.

Vrea să meargă la Ierusalim, unde pe vremea aceia erau tulburați, cum o știm din Malalas și din izvoare bisericești, Samaritanii, și caută pe Simion, pe care și izbutește a-l găsi. Apare la Antiochia, unde se ține un conciliu, și trece pe la Tel-Aniș.

Cînd însă i se dă sfatul de a se duce la „al doilea Ierusalim", care e capitala Imperiului, el se supune, și iată-l în luptă cu dracii de la Anaplu, unde e bisericuța Sfîntului Mihail. Chemat la Anatoliu, arhiepiscopul de Constantinopol, dus la dînsul de ἔκδικος al acestuia, preferă așezarea în vre-o mănăstire din suburbii, și, cînd sosește ucenicul lui Simion cu haina sfîntului care murise, ducînd-o „fericitului Leon" (457-74), care nu mai era deci în viață la scrierea acestei biografii, se întîlnește cu dînsul, care mergea pe mare la mănăstirea Acemeților, și se decide a primi moștenirea celuilalt Sirian, făcîndu-și stîlpul, cu ajutorul silențiariului Marcu, în via lui Gelanios, „care era atunci *kestresios* al divinei mese a prea piosului Împărat Leon"[1]; ceia ce arată că redactorul lucrării a întrebuințat o povestire din chiar Domnia acestui stăpînitor[2].

Proprietarul se plînge noului arhiepiscop Ghenadie și Împăratului. Cel d'intăiu încuviințează gonirea intrusului sirian, care isprăvește însă, și prin minunea distrugerii viei prigonitorului, să fie acceptat de acesta, care-i făgăduiește chiar un stîlp și mai înalt.

Din acel moment, lumea din această parte a țerii începe să alerge la dînsul pentru tot ce poate să-i dea. Vin puternici[3] ai

---

[1] Ὁ τηνικαῦτα καστρήσιος τῆς θείας τραπέζης τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Λέοντος; p. 36. Dar, imediat: τῷ μακαρίῳ Λέοντι τῷ βασιλεῖ. Cf. ἕως τῆς βασιλείας τοῦ εὐσεβεστάτου τὴν μνήμην Λέοντος și pp. 38, 40. Ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης μακαριότατος. Mai încolo: ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης ὁ μακάριος Λέων ὁ βασιλεὺς, p. 35; ὑπὸ μὲν τοῦ εὐσεβοῦς τὴν μνήμην Λεόντος τοῦ βασιλέως (p. 87). Și ἕως τοῦ νῦν (p. 58), μέχρι τοῦ νῦν συνίσταται (p. 60). Ἕως τοῦ παρόντος (p. 86). Zicîndu-i-se lui Leon Makelles Λέων ὁ μέγας, aceasta trimete la al doilea Leon, fiul, mort în 474.

[2] Cf., cînd se vorbește de testamentul sîntului, διαφυλάξαμεν (p. 87). Și ἡμᾶς, προεῖπεν ἡμῖν.

[3] Ἀπὸ ὑπάτων καὶ ὑπάρχων.

www.dacoromanica.ro

Impărăției ale căror titluri, cu îngrijire, cu socoteală date, arată mîna contemporanului. Astfel, Cir, fost „hipat", deci consul și „hiparh"[1], pe care-l califică apoi de ἐνδοξότατος și de μεγαλοπρεπέστατος[1]; cutare avocat[2], cubicullariul Andrei, fostul eretic arian Iordan stratelatul, κόμης σταυλῶν[3], Kalopodios, primicheriul τοῦ κουβουκλίου, zis și Karydas[4], Tit cel adus din Galia[5], caracteristic om din vremea aceasta, care e chemat de Leon pentru că dispune de un număr de bucelari[6], dar care isprăvește după atingerea cu sfîntul într'o retragere schivnicească, la care Impăratul e silit a se învoi, apoi regele Lazilor Gubazios, care era în ceartă „pentru situația romană"[7], „cu tesaurul constantinopolitan, tot felul de „neamuri, și regi, și Impărați și soli"[8], pănă la femeia stricată, care-și rîde de el și e pedepsită, și la ultima și așa de călduroasă ocrotitoare, ἰλλουστρία Eraïs.

Dar familia imperială însăși aleargă la dînsul, făcîndu-i coloana cea nouă, unde el trece prin aier pe scînduri, și ridicînd un acoperiș de-asupra capului celui care, descoperit de haină, a fost odată găsit sloiu de ghiață. Iată întăiu, la întoarcerea ei din Africa, Impărăteasa Eudocia, „de pioasă amintire", „prea-credincioasă", πιστοτάτη, care a aflat faima stilitului de la ginerele ei Olibriu, și el „de o glorioasă pomenire"[9]. Ca răsplată pentru ce folos aduce năcăjiților, Leon ordonă lui Ghenadie să-l facă și fără voie, la distanță, preot, ceia ce se și îndeplinește, în aceste condiții atît de neobișnuite. Acestui protector el îi capătă prin rugăciuni un fiu, de care părinții doriseră așa de mult. A prevăzut focul de la Constantinopol și totul se petrece întocmai, nenorociții alergînd la profetul catastrofei. Pentru că s'a înfățișat la dînsul fără o și mai mare dovadă de respect Impăra-

[1] P. 34.

[2] Τὴν ἐπιστήμην νομικὸς; p. 29.

[3] P. 47.

[4] P. 48.

[5] Ἐν ταῖς Γαλλίαις, p. 59.

[6] Ἔχειν τε μεθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπους ἱκανοὺς τετραχτευμένους („cu tratat"); *ibid.* Οἰκεῖοι καὶ βουκελλάριοι; *ibid.*

[7] Περὶ τῆς ῥωμαϊκῆς καταστάσεως; pp. 50-2.

[8] Πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν εἰσερχόμενοι, εἴτε ῥῆγες, εἴτε βασιλεῖς, εἴτε πρέσβεις; p. 54.

[9] Ἰδίου γαμβροῦ, τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Ὀλυβρίου, p. 31. Ea-i zice „copilul ei", τέκνον μου.

www.dacoromanica.ro

tul cade de pe cal, e uşor lovit [1] şi pierde o parte din mărgăritarele scumpului său veşmînt. După dorinţa lui Daniil se aduc solemn oasele înaintaşului „ Simion.

De aici înainte Viaţa de Sfînt devine o cronică a Imperiului bizantin, mai ales a împrejurărilor din Constantinopole, fiind un izvor de o rară precisie, de multe amănunte şi de o vioiciune deosebită [2].

Iată pîra Isaurianului Zenon, „un oarecare Zenon, de neam Isaurian" [3], care pîrăşte pe puternicul Ardaburiu, stratelat al Orientului, că îndeamnă pe Perşii vecini contra Imperiului [4] Asistăm la o şedinţă a Senatului bizantin. Se ordonă de Impărat un κονβέντος, *conventus*, şi Senatul (ὁ σύγκλητος) se adună. înaintea tuturora se ceteşte de patriciu, „care era atunci magistru", actul de acusare, şi tatăl celui pîrît e întrebat ce are de zis, iar răspunsul acestuia sună aşa: să plătească Ardaburiu pentru păcatele lui, dacă le are. Cel bănuit e deci depus ca pedeapsă şi rechemat, trimeţîndu-se în loc—aceasta se chiamă: „a încinge" ζώνειν (ἔζωσεν)—, un Iordanes, iar denunţătorul devine, în acelaşi timp, *comes domesticorum*, fiind şi πρόκενσος, delegat ca să aducă resultatul la cunoştinţa omului lui Dumnezeu cel de pe stîlp [5].

Indată după aceasta se răspîndeşte zvonul că Genseric, rege al Vandalilor, are de gînd să atace Alexandria. Prin spătarul Ilarion, Daniil e înştiinţat: se va trimete acolo o armată ἐξέρκετον. Dar de pe coloană vine răspunsul că nu e de nevoie, de oare ce nici Genseric, nici nimeni dintre ai lui nu va ajunge vre-odată la Alexandria.

Zenon iea pe Ariadna, fiica Impăratului, şi devine consul. Cum în Tracia se duce o luptă cu barbarii, „tumult barbar", ταραχὴ βαρβαρική, el merge, ca stratelat, nu fără a face datoritul πρόκενσος, la sfînt, contra duşmanilor, cari-l bat, el fiind si-

---

[1] De κούρβα τῆς σέλας. Cuvintele latine se păstrează încă în transcriere grecească.

[2] Indicaţii precise pentru Capitală: τὸ προφητεῖον τοῦ ἁγίου Ζαχαρίου τοῦ ἐν τῷ Καταβόλῳ..., ἐν προαστείῳ Ἰδουβίγγου, γενομένου τηνικαῦτα στρατηλάτου; p. 59.

[3] Τις... ὀνόματι Ζήνων, τὸ γένος Ἴσαυρος; p. 53.

[4] Acesta e numit curent ἡ ῥωμαϊκὴ κατάστασις.

[5] Pp. 54-5.

[6] Βούλεται ἐξέρκετον ἀποστέλλειν ἐκεῖσε; p. 55.

www.dacoromanica.ro

lit să se retragă[1], la „Marele Zid" şi apoi până la Chalkedon. In lipsă i se naşte fiul Leon şi tot în lipsă bătrînul Impărat are să biruie răscoala lui Aspar şi a fiului lui. Starea de sănătate face pe Leon „cel Mare" să-şi asocieze pe nepotul de fiică, şi tatăl copilului e chemat în palat.

Cum boala Impăratului se mîntuie în curînd cu moartea, Senatul e chemat să aleagă pe regent, printr'un συμβούλιον al său, şi alegerea cade asupra lui Zenon. „Şi astfel a cîrmuit încoronat[2]." Cînd însă, peste trei ani, Leon al II-lea se stinge, rămîind ca Zenon să domnească singur, rudele Verinei, soţia lui Leon, se ridică împotriva străinului, a usurpatorului, şi Viaţa citează numele şefilor resistenţei: Basilisc, fratele ei, care vrea pentru dînsul coroana, Armatus, nepotul văduvei, Zeizos, ginerele surorii, Marcian, ginere al Verinei şi „fiu al Impăratului (υἱὸς βασιλέως) pe lîngă „alţii ai Senatului".

Zenon fuge noaptea, iarna, cu soţia şi cîţiva eunuci, oprindu-se la Chalkedon, unde face popas, ἐκσταβλα, ca să se retragă apoi în munţii Isauriei sale. In Constantinopol, Basilisc e proclamat.

E zugrăvit ca un tiran, care vrea să-şi ucidă sora, silită a fugi la biserica Maica Domnului din Vlaherne şi mai ales ca un eretic, care cată să ucidă pe arhiepiscopul Acachie.

Atunci, în „marea biserică", se adună egumenii de la toate mănăstirile: Sf. Chiriac, cea „de lîngă cele Şase Coloane", Studion, pentru a-şi păzi şeful, care se suie plîngînd în amvon şi proclamă doliul public în mijlocul emoţiei generale. Apoi se trimete o solie, indicată, la cel de pe stîlp, care, cercetat şi de un trimes al noului Impărat, îl mustră pe acesta cu asprime, dîndu-i şi în scris osînda.

Poporul îl chiamă la Constantinopol şi-i auzim aclamaţiile, φωναί: „Sfîntul în biserică!". Dar Daniil scapă pe „Susana în primejdie"[3], ridicată împotriva lui Ahab şi a Iesabelei. O întreagă misiune de clerici, şi cu Andrei, „defterariul exarhului", merge în alaiu să-l aducă.

---

[1] Întăiu ἐν πύλαις.

[2] Καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν στεφθείς; p. 65.

[3] Τὸν ὅσιον τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ νέος Δανιὴλ τὴν Σωσάνναν κινδυνεύουσαν σῶσον; p. 67.

www.dacoromanica.ro

Iată-l deci, stors de osteneli, plouat, nins, bătut de crivăţ, sîngerînd din răni, cu picioarele uscate şi nesigure, înfăţişare de spaimă în stare a provoca o revoluţie, chiar dacă nu s'ar auzi glasul lui cel „fără podoabă şi fără filosofie”[1], de ziua Pentecostei în biserica mare. Inaintea lui, Basilic fuge la Hebdomon, iar poporul strigă din nou contra noului Diocleţian.

Cu purtătorii de cruce şi o mulţime imensă, cu călugăriţele (αἱ θαλαμευμέναι κόραι), Sfîntul trece prin străzile pline de lume, care strigă: „Iea doliul Bisericii”, τὸ πένθος τῆς ἐκκλησίας σὺ ἄφελε, înaintează astfel la ţerm (εἰς Ἀμμους), lîngă biserica Sfîntului Samuil, lecuind leproşi, pedepsind imediat pe Gotul care-l arată cu degetul rîzînd: „Iată consulul cel nou”[2]. Cînd nu vreau să-l primească în palatul de la Hebdomon excubitorii, el îşi scutură picioarele a blăstăm şi cere mulţimii să să facă acelaşi lucru, ceia ce de la mii de oameni sună ca un tunet; soldaţii înşii îl urmează. In zădar trimete Impăratul doi silenţiari şi un referendar să-l prindă; ca un semn cade turnul palatului lui.

La Poarta de aur, demagogul fără voie cată în zădar să trimeată acasă poporul. Din nou sună strigătele: „In viaţă şi în moarte cu tine sîntem”[3]. Clericii caută să-l scoată de la Sf. Ioan ἐν τοῖς Στουδίους pe o uşă de din dos, în grădini, la ţerm şi apoi spre Marea Biserică, dar acuma toţi bolnavii strigă la el pentru sănătate şi nu-l lasă; altfel dau foc bisericii. Patriciul Dagalaif îl ascunde pe o clipă în casa lui lîngă acel loc „al Boului” (τοῦ βοὸς), după o statuie care era să mai vadă multe tragedii. Pe lectică e dus în sfîrşit la biserica lui Acachie, unde poate fi aşezat, la odihnă, zdrobit cum putea să fie de această furtunoasă schimbare a existenţei lui: în odaia secretă (τὸ σεκρέτον) de acolo.

Acum Basilisc, după ce a chemat la el în zădar pe învingătorul aşa de şubred, vine de-i cade în genunchi. Şi iarăşi urletele mulţimii răsună: „La Stadiu cu Teoctist magistrul; Impăratul e acum ortodox”[4]. Dar Daniil vrea mai mult; prin Strategios, secretarul (ἀσηκρήτης), el îi impune să renege eresia

[1] Οὐδὲν κομψὸν, οὐδὲ φιλόσοφικὸν; p. 57.

[2] Ἰδοὺ καὶ ὁ νέος ὕπατος; p. 73.

[3] Ζῆσαι καὶ ἀποθανεῖν μετὰ σοῦ ἑσμέν; p. 74.

[4] Θεόκτιστον τὸν μάγιστρον τῷ σταδίῳ; ὁ βασιλεὺς ὀρθόδοξός ἐστιν; p. 78.

www.dacoromanica.ro

înaintea poporului printr'un „mandat formal"[1], şi Basilisc o şi face din amvon. Mărturiseşte umil că, „barbarii, fiind deprinşi cu armele, nu sînt în stare a cunoaşte cele adînci cu privire la sfînta credinţă"[2].

Dar Zenon, care e aproape, nu se mulţămeşte cu declaraţii religioase. El vine cu soţia „cea născută din Împăraţi"[3] şi „străinul" se înlătură, „întărindu-se Statul roman"[4].

De acuma ca un adaus până la moartea Sfîntului numai menţiunea morţii lui Zenon, a regentei Ariadna şi a suirii pe tron a nenumitului care e acoperit de toate laudele mai ales pentru ura de argint, care e Anastasiu[5].

III.

Sf. Epifaniu de Pavia[6]

In faţa acestor Răsăriteni cari merg pe calea ascesei egiptosiriene, căutînd retragerea şi suferinţa, Apusul aşează sfinţii cari îndeplinesc rosturi în mijlocul societăţilor stăpînite de bar-

---

[1] Μανδάτα τῷ δήμῳ ἀπολογίας χάριν; *ibid.*

[2] Αὐτοὶ γὰρ ἴστε ὅτι ἡμεῖς, βάρβαροι ὄντες καὶ εἰς ἄρμα ἀναστρεφόμενοι, οὐχ οἷοι τέ ἐσμεν τὰ περὶ τῆς ἁγίας πίστεως εἰδέναι βάθη; p. 79.

[3] Αὐτοῦ γυναικὶ καὶ βασιλίδι καὶ ἐκ βασιλέων τεχθείσῃ; p. 86.

[4] Ἡ ῥωμαΐμὴ κατάστασις ἐκραταιοῦτο; *ibid.*

[5] Păr. Delehaye a făcut o comparaţie cu prefacerea acestei Vieţi de Simion Metafrastul şi a constatat greşelile de înţeles, încărcarea cu elemente de frasă inutile. O Viaţă prescurtată a lui Daniil n'aduce nimic nou. — În ce priveşte pe alţi stiliţi, în Viaţa Sf. Simion cel Nou *(ibid.)*, copilul care se urcă pe stîlp, un simplu elogiu al lui, e rare ori vorba de lucruri istorice (menţiune a lui Efrem de Antiohia înlocuit cu Domnin de la Lychnidos, a episcopului de Seleucia, năvălirea „Asirilor" lui Cosroe, prezicerea suirii pe tron a lui Iustin al II-lea, lecuirea fiicii lui îndrăcite, scriniariul lepros Teodor). — Viaţa Sf. Alipiu *(ibid.)*, din Adrianopolul Paflagoniei, cu totul vagă, pare a face parte dintr'o colecţie (v. p. 149: ὁ μικρῷ πρότερον ἡμῖν εἰρημένος). — În Viaţa Sf. Luca, din secolul al X-lea *(ibid.)*, căreia editorul, crezînd-o aproape contemporană, îi acordă o mare valoare, e vorba doar de o luptă cu Bulgarii, de lecuirea Patriarhului Teofilact, de un *comes* τῶν δημοσίων ἱπποστασίων δρόμου de la κατὰ τὴν Χαλκηδόνα βασιλικῆς λεωφόρου, de un candidat Flor din Σαραντα πήλεις, de un Ioan ἰλλούστριος, zis Ἰούβης, de un medic Ştefan, de unele precisiuni geografice, toate din regiunea Constantinopolei. Nu se dă măcar numele Împăratului (ὁ τότε τὰ σκῆπτρα τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐμπεπιστευμένος; p. 200).

[6] *Acta Sanctorum*, Februar, II, p. 728 şi urm.

www.dacoromanica.ro

bari şi duc din loc în loc sprijinul şi mîngîierea, intervenind în viaţa activă a epocei lor.

Viaţa unuia dintre cei mai harnici şi mai cu folos din aceşti apostoli ai omeniei, Epifaniu, episcop de Pavia (c. 438-99), a fost scrisă de poate cel mai cult prelat italian din apropierea anului 500 (474-521), urmaşul lui în acel Scaun de păstorire, Ennodius. Autorul „Panegiricului lui Teodoric", al „Euharisticului despre viaţa sa", al „Itinerariilor" şi al „Dicţiunilor" (Discursuri), un Galo-Roman din Arles, mutat în tinereţă dincolo de Alpi, de unde însuşi a plecat ca să îndeplinească la Constantinopol o misiune importantă, vede oarecum în acel binefăcător înaintaş modelul pe care a căutat să-l imite. Întrebuinţînd izvoare care ni sînt necunoscute, el scrie, în stilul său savant, împodobit, complicat, păstrînd totuşi ceva din sinceritatea plăcută a mărturiilor contemporane.

Forma plină de întorsături şi comparaţii nu e, de sigur, atrăgătoare. Nimic nu se poate spune simplu de un spirit astfel format, care şi el a trecut prin ceia ce biograful numeşte „notarum in scribendo compendia" şi „figurae variae, verborum multitudinem comprehendentes", adecă, într'un singur cuvînt: retorica. Trebuie o perifrasă ca să spuie că erau înghetate cîmpiile. Totuşi e o oarecare frumuseţă în formula pentru trecerea la cele veşnice: „a zbura la pura strălucire a eterului" *(ad purum aetheris advolare fulgorem)*. E vorba de „Oenotrii", cari sînt Italienii, de Achile şi de Scila şi Caribda; şi un prefect elocvent, Urbicinus, e comparat cu Cicerone şi Caton[2].

Felului de a fi al lăudătorului mai mult decît realităţii unui smerit şi milostiv cleric îi corespund descripţii ca aceia a sacrului erou, căruia „îi rîd obrajii de-asupra buzelor frumoase" şi sup! „fruntea de o frumuseţă de ceară", fără a se uita „nările formate, firește, splendid". Cu aceste însuşiri fisice e legat „glasul sonor", bărbătesc şi elegant *(succo virilis elegantiae condita)*, „fără a fi sălbatec şi ţerănos *(agrestis ac rus-*

[1] N'am la îndemînă lucrările despre Ennodiu ale lui M. Fertig *(Ennodius und seine Zeit,* 1855-60), şi F. Magani *(Ennodio,* Pavia 1886).

[2] Nu se poate scrie mai întortochiat decît în această frasă: „Cuius integritatem velut fabrilibus lineis ad perpendiculum mentis emensus est".

www.dacoromanica.ro

tica). Și descrierea cutărui loc de la rîul Pad răspunde aceleiași mentalități.

Virtuți creștine i se atribuie, neapărat, aceluia, care, crescut astfel, până la optsprezece ani, capabil de a împodobi cărțile cetite[1], merge la Sf. Crispin și, ajunge, cu toată resistența lui, a fi ales episcop de Pavia în locul răposatului învățător. E vorba de înfrînarea de la băi, de la spectacole, de la ospețe[2], de chinuirea în timpul slujbei. Iar, în ce privește minunile, ele sînt rare, supt acest cer occidental: se înseamnă aceia de la Tarantasia, cînd se întorcea prin Alpi din ultima sa misiune, sau cutare izgonire de draci.

Căci toată activitatea episcopului italian se cheltuiește în aceasta: soliile de iertare și de împăciuire. Strîns legat de Teodoric, Ennodius, care a fost însuși de față cînd Epifaniu a mers să înduplece pe regele burgund[3], le prețuiește după toată valoarea lor și dă astfel o foarte prețioasă contribuție la cunoașterea acestei diplomații creștine prin episcopi la începutul evului mediu.

Intăiu e vorba de pacificarea Impăratului Antemiu cu acel „Galat furios"[4] care e Ricimer, însuși ginerele slabului stăpîn. Nimeni n'ar putea-o face, judecă nobilii din „Liguria", decît omul pe care orice „catolic și Roman" îl poate iubi, iar, dacă-l și vede, chiar și un *Graeculus*[5]. „Omul lui Dumnezeu, *(homo Dei)*, e admis de Impărat, de și lămurește o șiretenie a adversarului său, și din gura lui Epifaniu el, „romanus dominus", aude sfatul de a „copleși de binefaceri pe Galul cel prea-sălbatec"[6], Antemiu se plînge de nerecunoștința acelui pe care, „o spune nu fără rușine și pentru Imperiu și pentru sîngele său"[7], și l-a legat, de și e numai un „barbar cu cojoc", un *pel-*

---

[1] „Pingebat actibus manu paginam quam legisset."

[2] Primum statuit non lavandum... Deinde decreverat nunquam esse plaudendum... Nunquam esse coenandum."

[3] „Nam testis huius rei ego sum, per cuius manus pictacia ad clusuras iussu sacerdotis elicuit."

[4] „Quis est qui Galatam concitatum revocare possit et principem."

[5] Quem venerari possit quicumque si est catholicus et Romanus, amare certe, si videre mereatur, et Graeculus."

[6] „Ferocissimum Getam beneficiis."

[7] „Non sine pudore et regni et sanguinis nostri dicendum est."

www.dacoromanica.ro

litus Geta de familie chiar. Se știe că fiul șefului suev și al fetei lui Wallia, regele visigot, după ce ucisese pe Impărații precedenți Avitus, întâiu călugărit, Maiorian și poate și pe Libius Severus, va izbuti să isprăvească tot așa, cîteva săptămîni înaintea morții de boală, și cu bietul Antemiu (472).

După ce enumeră pe Impărații Olibriu, Gliceriu, care iartă ofensa făcută mamei sale de locuitorii din Ticinum (Pavia), și Iulius Nepos, care se știe că termină retras în Dalmația, Ennodius presintă pe Epifaniu mergînd, cu riscul dormirii prin păduri, pentru o chestie de hotare, în folosul acelorași „Liguri", la Euric, regele Visigoților, al cărui ministru, Roman de origine, Leon, numește pe episcopul de Pavia „venerandus Papa". Episcopul, care refusă masa oferită de rege, cercetează cu acest prilej și insulele Lhérins.

Iată acum atacul lui Odoacru împotriva „tatălui de rege", Oreste; noul tiran iea Pavia, prinzînd și pe sora lui Epifaniu, Honoria. „Tot orașul strălucește în flacări ca un singur rug." „Omul lui Dumnezeu" intervine liberînd. Dar Oreste e ucis „lîngă Piacenza" și Odoacru ajunge stăpîn *(ascitus in regnum)*. Și aici însă, ca și în Noricul unde, tînăr încă, el întîlnise pe alt „om al lui Dumnezeu", Sfîntul Severin, puterea ostașului se pleacă înaintea purtătorului cîrjii. Epifaniu poate repara orașul consumat de foc[1], și, cînd marea biserică se năruie, dar fără a ucide pe meșteri, el o reface. De hatîrul lui, Odoacru iartă celor așa de greu încercați birul pe cinci ani; „Ligurii" aleargă și ei la o așa de puternică protecție, și din nou, nu o singură dată, episcopul nebiruit în stăruințî se pune pe drum.

Pe Teodoric Ennodius îl presintă ca adus, cu toată mulțimea alor lui, „după hotărîrea cerească"[2], și cununa de laude se țese în cuvintele Sfîntului: „Iată omul asemenea cu care tot Răsăritul pe umeri nu-l are și pe care a-l vedea e o răsplată, a locui cu dînsul o asigurare"[3].

Dar Pavia mai are nevoie de sprijinul acestei hotărîtoare autorități morale. Astfel cînd un anume Tufo se ridică împo-

[1] „Tota civitas quasi unus rogus effulgurat."

[2] „Dispositione coelestis Imperii ad Italiam Theodoricus rex cum immensa roboris multitudine commeavit."

[3] „Ecce hominem cui totus Oriens similem non habet, quem vidisse praemium est, cum quo habitare securitas."

www.dacoromanica.ro

triva lui Teodoric; aflător atunci la Pavia, adăpost deschis multora. Grozavii Rugi, cari „săvîrşesc crime zilnic", oamenii lui îşi fac de cap[1]. „Dar cine să creadă fără o mare uimire că Rugii au iubit şi respectat pe episcop, pe catolic, pe Roman, atunci cînd abia binevoiau să se supuie regilor lor[2]?.

Teodoric, cel care după victorie nu scoate sabia din teacă[3]", învinge pe Odoacru, care, cum ştim, va peri. Dar biruitorul vrea să păstreze în Pavia numai pe cine a fost cu el. Din nou implorat, Epifaniu merge, şi cu Laurenţiu, episcopul de Milan, la Ravena, reşedinţa regelui, pentru a-i aminti că în victoria cîştigată este o parte şi a cerului, în numele căruia vorbeşte el acuma. Teodoric resistă: „Va trece păcatele la urmaşi acela care iartă pe cei de faţă"[2].

O nouă solie, plătită de populaţia interesată, e la Burgundul Gondebald pentru liberarea captivilor prinşi şi reţinuţi de dînsul. E un prinţ înrudit cu „domnul Italiei", un om cult cu mult meşteşug de vorbă, dar şi cu acea şiretenie pe care o desvăluie lui Epifaniu, episcopul de Lyon, Rusticius; în mare parte romanisat, el are lîngă dînsul ca ministru pe nobilul Laconius. Se liberează astfel 6.000 de oameni, şi din oraşele „Sabaudiei", afară de cei ce se răscumpără pe bani, cu ajutorul episcopului de Lyon şi al unei doamne Syagria: numai din Lyon într'o singură zi pleacă 400; aşezat la Geneva, aşa face şi Godigisel, fratele lui Euric.

In fruntea celor ce se întorc la vetrele lor e Epifaniu. După odihna meritată el se desface însă iarăşi pentru a cere lui Teodoric uşurarea impositelor[5]; capătă scutirea pe un an. S'ar fi dobîndit şi mai mari concesii dacă Teodoric nu s'ar fi temut ca sarcina să nu cadă apoi asupra Romanilor[6]. Intors prin zăpadă, veşnicul stăruitor se îmbolnăveşte, la Parma, şi ajunge în agonie la Pavia sa.

---

[1] „Rugis hominibus, omni feritate immanibus, quos atrox et acerba vis animorum ad quotidiana scelera sollicitabat."

[2] Quis sine grandi stupore credat dilexisse et timuisse Ruga episcopum et catholicum et Romanum qui parere regibus vix dignantur ?"

[3] „Is cuius post triumphum spoliatum vagina gladium nullus aspexit."

[4] „Vitia transmittet ad posteros qui praesentibus culpis ignoscit."

[5] „Ravennam pro vobis regem rogaturus excurris." Teodoric e intitulat „eminentissimus rex".

[6] „Ne aut aerarii nostri angustia Romanis ponat maiora dispendia."

www.dacoromanica.ro

IV.

Sf. Anastase Persul.

Prin cele trei vieţi ale Sfîntului Anastase Persul, care e un Pers adevărat, Megundat, născut la Razech, în „moşia Rasnuni", ca fiu al Magului Han, „doctor de artă magică" şi menit să continue rostul tatălui său, ne găsim în acelaşi mediu asiatic ca pentru povestirile care precedă pe cutare din cele de mai sus, dar ceva mai departe, peste Eufrate. Cea din urmă, în ediţia din „Acta Sanctorum"[1], pare să aibă mai multe legături cu Constantinopolul, unde se pomeneşte mănăstirea „Augustei", a Impărătesei, lîngă biserica Sf. Toma, zisă „Apostolion", ca şi cutare vestit vizitiu de la circ, anume Kalotychos[2], un soldat „ex decimo quinto bando Illyricianorum". Celelalte două sînt în legătura cea mai strînsă cu patria lui, de şi Heracliu, Impăratul contemporan, e calificat de „piisimus", şi constituie o povestire de conversiune, de predicaţie, de luptă, de lung martiriu, în care lipsesc alte elemente, dar de aici resultă că naraţiunea e mai unitară, şi mai intensă drama.

Viitorul Anastase serveşte întăiu în ţara sa, „la Cosroe Impăratul" (Parviz), care tocmai iea cetatea sfîntă a Ierusalimului (614). Cum se aduce în Persia ca trofeu crucea, fiul şi candidatul de mag vrea să ştie ce e aceasta. In acel moment chiar „Sain", adecă Şahin, fratele lui, asediază Chalcedonia (615).

Bizantinii răspund trimeţînd în Persia, pentru pedeapsă, pe generalul Philippikos, care luptase, după Teofilact Simokatta[4], în aceste părţi şi la 586; biografia a fost scrisă după moartea acestuia, de cineva care-i purta recunoştinţă, căci el e intitulat: „de sfîntă şi dumnezeiască amintire"[5]. Cu acest prilej şi sfîntul care va fi, venind cu oastea, trece la Hierapolis, unde cere unui „malleator" creştin să-l boteze. Omul se teme s'o facă, dar îl duce la biserica Sfinţilor Martiri, plină de „picturi ale sfinţilor şi de *istorii*"[6]. De aici va merge doritorul de a suferi

[1] III.
[2] „Auriga quidam, nomine Calotychus".
[3] II, 3.
[4] „Sanctae recordationis divinaeque memoriae Philippicus."
[5] „Dominus Heraclius, piissimus atque christianissimus imperator."
[6] „Picturas sanctorum et historias."

www.dacoromanica.ro

pentru Hristos la un om de aceiaşi meserie, în Ierusalim chiar, şi astfel el ajunge la un preot Ilie şi apoi la Modest „vicariul Scaunului apostolic", care-l face să între în tagma creştină.

Se aşează acum Anastase la o mănăstire, departe patru mile de oraş, şi acolo un frate-l învaţă a ceti şi Psaltirea[1]. Cum, devenit călugăr, şi încă aşa de evlavios, el biruie ultimele amintiri ale magiei, i se face în vis că vede pe cineva care-i dă un păhar de aur. Va fi al muceniciei.

Deocamdată cutreieră oraşele: e la Antiochia, căreia i se zice Diospolis, la Cesareia Palestinei, expunîndu-se a fi socotit ca spion, căci predică magilor, soldaţilor, petrecînd şi trei zile la închinare.

In acea clipă, el trebuie să mărturisească. E chemat de „Barzabana", ceia ce înseamnă *marzpanul,* guvernatorul, care-i cere să adore după legea veche. Cînd, la refusul lui, e întrebat dacă nu se teme de „Impărat", de rege, răspunsu-i este acesta: „E un om supus putrezirii ca şi mine". Preferă să care pietre, grele ca pentru patru oameni, în lanţuri la gît şi la picior, în castel, să fie tras de barbă şi bătut. Totuşi nu se va ruga „soarelui, lunii, focului, mării, munţilor şi dealurilor şi celorlalte elemente toate, şi metalelor". In acest timp el îndeamnă pe un Evreu prisonier, care ajunge să vadă îngeri ce cîntă noaptea, pe un creştin, pe un creştin de la Scitopole.

După raportul marzpanului se cere acum rebelului să facă atîta lucru, fie şi numai în taină: să declare că nu e creştin. Şi, cum refusul se repetă, iată-l din nou în temniţă, cu cîţiva tovarăşi, aproape de Ziua Crucii, cînd vor cînta cu toţii. Lăsat o clipă la biserică, i se sărută obezile.

Dus de aici la rege, cu un frate, e închis „pe moşia ce se zice Bathsaloe" (Bet-Saloe), care e la şase mile de Discarthas, unde era Impăratul"[2] (regele), pe cînd — lucrul se spune cu aceiaşi admirabilă precisiune — fratele e închis „în casa lui Cartaciu, fiul lui Dejesdin, primul sfetnic al Statului pers"[3], care

[1] „Litteras... simul cum psalterio."

[2] „In praedio quod vocatur Bathsaloe, quae est milliario sexto de Discarthas, in quo erat imperator."

[3] „In domo Cartacii, filii Dejesdin, primi dispositoris publicae rei Persarum."

www.dacoromanica.ro

era şi el creştin (vre-un Nestorian, de cari erau destui în aceste părţi). La cercetare e din nou bătut, un butuc i se prinde de picior, doi alţii sînt puşi de-asupra.

După noi chinuri, Anastase, a cărui stare sufletească se socotia fără leac, e ucis, cu alţi şaptezeci, lîngă rîu (Eufratele). Dar trupul celui jertfit nu e mîncat de cîni, şi de-asupra locului ultimei suferinţi se ridică o stea.

Peste zece zile — şi se dă data exactă a lunii, 1-iu Februar, dar i se poate fixa şi anul: 624[1]— Heracliu merge în Armenia, şi fratele mortului îl întovărăşeşte în cunoscuta campanie din Armenia.

V.

Viaţa Sf. Ioan cel Milostiv (Eleemosinariul)

Viaţa unui sfînt, din aceiaşi epocă a lui Heracliu şi a Heraclizilor, Ioan cel Milostiv sau Eleemosinariul, e presintată de un scriitor cu oarecare reputaţie, Leonţiu din Bizanţ[2], reproducînd mărturia unor contemporani, Ioan şi Sofronie. Leonţiu a fost la Alexandria în Egipt ca să se închine martirilor Cir şi Ioan. La masă, pe cînd se discuta asupra Scripturii, se presintă un cerşitor, scăpat din robia Perşilor. Cei de faţă n'au bani asupra lor, dar cineva care a cunoscut pe Ioan cel Milostiv — se vorbeşte şi de un milostiv mercenar cu soţia şi doi fii, care nu cîştigă decît doi *nummi* pe an — nu se îndură şi-i dă o cruciuliţă de argint. I se cere a povesti viaţa răposatului Patriarh, şi aşa se capătă deci ştirile. Redactarea se face după moartea lui Constantin († 641), fiul lui Heracliu, despre care se spune că luase ca model pe Ioan[3].

---

[1] Se admite de obiceiu 628, dar nu atunci e expediţia în Armenia. Sofronie de Ierusalim i-a scris „lauda" (Pargoire, *o. c.*, p. 244). La 631 se face strămutarea oaselor lui. V. izvoarele (din Usener, 1894 ş. a.) la Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, p. 192.

[2] H. Gelzer, *Leontios von Neapolis, Leben des Heiligen Johannes des Barmherzigen.* — Viaţa, în *Acta Sanctorum*, III, c. 111 şi urm. Alte două se adaugă: una de Metafrast. Şi Ioan Moschos i-a scris o Viaţă, pierdută.

[3] „Hunc vero, ut quidam aiunt, in hoc imitatus est et Constantinus qui post Heraclium imperatorem extitit, cuius et filius erat."

www.dacoromanica.ro

Viaţa aceasta o traduce în latineşte cunoscutul Anastasiu Bibliotecarul din Roma.

Ioan e un Cipriot, din Amathonta, fiul guvernatorului insulei, Epifaniu. La cinsprezece ani încă i se arată într'o vedenie o „faţă de rege" care e „compătimirea şi bunătatea faţă de oameni"[1]. Incepe un traiu ca al celorlalţi: se însoară, are copii, cari-i mor, şi soţia-i urmează în mormînt[2].

Ajunge Patriarh de Alexandria (610 sau 611-19), prin voinţa acelui patriciu Nichita, care a jucat un mare rol în cîrmuirea, aproape autonomă, a Egiptului la începutul secolului al VII-lea; primeşte de silă, ni se spune, şi, după felul de a trăi, putem s'o şi credem.

Dar aceasta nu înseamnă că va fi un simplu funcţionar bisericesc al Imperiului. Aici în Egipt patriarhul e, după tradiţie, de la Atanasie, de la Chiril, adevăratul succesor al Faraonilor şi lumea-l ascultă mai mult decît pe trimesul împărătesc. Astfel el va refusa lui Nichita veniturile pe care le cerea, căci sînt ale Impăratului ceresc, dar, dacă vrea, n'are decît să şi le iea, — ceia ce, de alminterea, se face. Se va certa cu şeful administrativ al provinciei şi pentru locul unde trebuie să se aşeze tîrgul.

Un astfel de păstor, un „Papă", are, direct sau indirect, legături întinse. Astfel trimete la Ierusalim, din partea sa însuşi, grîu, legume, fier, peşti uscaţi, vin, o mie de meşteri, pentru refacere după căderea supt Perşi la 614. Aflăm despre treisprezece vase egiptene pierdute în Adriatica, despre două vase cu grîu trimese în Sicilia. Se aduce „miere fără fum" din „Africa". Cutare merge cu grîu în Britania şi iea de acolo cositor. Un colţ se ridică din perdeaua care acopere activitatea comercială, ce trebuie să fi fost aşa de întinsă, a cetăţii.

E şi el un cîrmuitor, care poate da ordine, care e în măsură să creeze aşezăminte. La sosire porunceşte să i se caute „domnii", cari sînt săracii, şi se numără şapte mii cinci sute de oameni cari ar avea nevoie de ajutorul lui. Hotărăşte în ce priveşte egalitatea măsurilor la negustori; ameninţă cu arderea, prin minunea lui Dumnezeu, a caselor, pe cei ce vor mai lua

[1] „Compassio et benignitas erga homines."

[2] E vorba în biografie şi de un Sfînt Petru vameşul din aceiaşi insulă.

www.dacoromanica.ro

mită De două ori pe săptămînă îl vede cineva înaintea bisericii, cu evanghelia în mînă, în jeţ, avînd două scaune lîngă el şi un *defensor, sincelul,* ca să miluiască oficial; cînd nu vine nimeni, plînge. La Kaisareion el face un adăpost pentru săraci. Şapte case sînt destinate maşterilor.

Cînd Perşii pătrund în Siria, Ioan are în sama lui pe fugari: li deschide adăposturi şi spitale. Pentru întrebuinţarea lor împrumută în dreapta şi în stînga. Aşa o va face pînă ce ocuparea de aceiaşi Perşi ai Alexandriei îl va sili a merge în Cipru să moară (11 Novembre 619). Călugărimea pe care o cinsteşte îl ajută cu devotament, şi acolo, la Alexandria, e o adevărată oştire, pentru fapte bune, ca şi pentru cele mai sîngeroase acte de cruzime.

Credinţa lui e că toată averea e a Domnului milei şi că orice sărac are dreptul său, netăgăduit, la dînsa. „Oricui cere, dă-i[1]". Cu ce drept cercetezi tu ceia ce este a lui Dumnezeu? Să vie şi toată lumea şi încă ar ajunge. Şi cu Dumnezeu e gata să se lupte pentru sărmanii săi. „Aşa, aşa", spune el, „o să vedem cine va birui: ori tu trimeţînd, ori eu risipind"[2].

Şi cela care cere de două trei ori nu trebuie răspins. „Dă-i douăsprezece galbeni, nu cumva să fie Hristosul mieu şi să mă cerce[3]".

Oricine e dator să ajute, el însuşi începînd cu haina sa, şi prelatul cere, impune bogaţilor: episcopului căruia-i pare rău că a dat, negustorilor. I se dă o plapomă de treizeci şi şase de *numismata.* Dar, zice el, refusînd, cei ce degeră goi? Dar cei ce s'ar hrăni din rămăşiţele mesei lui şi ar muia pînea în zama care se aruncă[3]? Insă să fie curat tot ceia ce se dă: oaia impură nu se aduce la sacrificiu; de aceia se înlătură banii oferiţi pentru a face dintr'un hoţ, un diacon, cum şi corăbierul care a adaus păcatul pierde ce i se dă. Slugile, recomandă el, nu se bat: sînt ca şi noi, şi rostul nostru e să ajutăm pe aceşti fraţi în nevoie.

Şi, pentru toate, nu primeşte mulţămire: „Nu mi-am dat încă sîngele pentru tine". Iar nepotului, ofensat, îi aruncă această

[1] „Omni petentie da."

[2] „Sic, sic, aut tu mittendo, aut ego dispergendo; videbimus vero qui vincat." V. şi Pargoire, *o. c.,* p. 62.

[3] „Da ei duodecim nomismata, ne forte Christus meus sit et tentet me."

www.dacoromanica.ro

ameninţare: Voiu face un lucru de se va mira Alexandria. Ceia ce înseamnă că-i va face bine[1].

VI.

Sf. Ioan Calibitul[2].

Sînt şi Vieţi astfel redactate încît nu se pot data precis. Una din ele, în care însă, vorbindu-se de acemeţi, avem totuşi o îndreptare, are toate caracterele unei drame, unei mişcătoare şi teribile drame: a Sfîntului Ioan Calibitul[2], cel ce zace şi moare neştiut în coliba d'inaintea casei părinţilor săi pentru ca astfel jertfa lui să fie deplină.

Tînărul nobil, bogat şi cult, care e fiul lui Eutropiu stratelatul şi al soţiei lui, Teodora, întîlneşte pe unul din aceşti călulugări, de o mai tîrzie alcătuire, care merge la Ierusalim. Indată, cîştigat de exemplul acestuia, cere o Evanghelie şi, căpătînd-o, se face a merge la şcoală, dar se îmbarcă şi trece în Asia.

Egumenul mănăstirii unde se oferă îl sfătuieşte să se întoarcă: viaţa la dînşii e prea grea. Abia-i îngăduie patruzeci de zile de încercare, dar prin rugăciuni calde copilul face să fie primit între fraţi, rămînd acolo şase ani.

Apoi dorul de părinţi îl prinde. De ei, dar nu de viaţa pe care pentru totdeauna a părăsit-o. Işi cere voie de a se întoarce. Pe drum dăruieşte unui sărac şi smerita haină pe care o purta. In zdrenţele celui miluit astfel el apare în strălucita cetate, de nerecunoscut, aşa era de bolnav şi de slab.

Se roagă a fi îngăduit să zacă înaintea casei care trebuia să fie a sa. Acolo-şi face un bordeiu şi, cînd, la un an, tatăl vrea să-i trimeată ceva de la masă, refusă. Jignită de vederea muribundului, mama ordonă să fie gonit cerşetorul.

Cînd însă, într'un tîrziu, îi vine ceasul morţii, cu trei zile înainte, el se vădeşte. Părinţii, sfăşiaţi de durere, recunosc nu chipul, schimbat peste măsură, al fiului de mult pierdut, ci Evanghelia frumoasă pe care o cumpăraseră pentru dînsul şi

[1] Pe cel care-şi pierde un fiu îl mîngîie naiv cu aceia că i s'a cruţat o mare durere şi o mare ruşine, căci fiul ar fi ieşit un mare rău.

[2] *Acta Sanctorum*, II, c. 313 şi urm. Sînt acolo două versiuni.

www.dacoromanica.ro

de care el nu se despărţise niciodată. Ultima lui rugăciune e ca trupul să-i fie coborît în pămînt astfel cum se găseşte.

VII.

Sf. Maur

Din lumea apuseană a acelora cari încunjură şi ajută pe Sfîntul Benedict, întemeietorul unei călugării de un alt caracter, tinzînd către munca de la cîmp, sau aceia din bibliotecă şi atelier, vine Viaţa scrisă de Faust, „robul robilor lui Hristos", după moartea sfîntului său, supt Papa Bonifaciu al III-lea (607-8), Viaţă plină de dorinţa unei activităţi spornice, a Sfîntului Maur, unul din principalii ajutători ai ctitorului şi acela care-i duce învăţămintele, direcţia şi disciplina din Italia-de-Sud în Galia francă[1].

Avem a face cu o lume iniţială care nu e desfăcută din legăturile cu Orientul. Aceasta se vede şi din amănuntul că evenimente din viaţa lui Benedict însuşi sînt datate după Împăratul Iustin, deci către anul 600; alături de „Augustul" constantinopolitan găsim, nu pe regele ostrogot, căci Teodoric e presintat ca ucigaşul nu numai al lui Simah, dar şi al Papei Ioan, lăsat fără hrană în temniţă, ca un „rege arian, foarte crud prigonitor al ortodocşilor[2], ci regele Vandalilor Hilderic, cu toate păcatele ce a putut să le aibă şi acesta[3].

Dar principala legătură cu acel Răsărit o formează iubirea pentru ascesa de regiune egipto-siriană şi credinţa puternică în lupta cu dracul, „prinţ al lumii", care poate fi biruit de oamenii aleşi ai lui Dumnezeu, prin minuni. Astfel Maur, fiul senatorului Eutihiu şi al Iuliei, ucenicul, încă de la doisprezece ani, al lui Benedict, îşi vede învăţătorul îmbrăcat în sac, cu ciliciu pe piele, dormind în picioare ori trîntit pe pămînt şi pe nisip; se hrăneşte numai de două ori pe săptămînă şi veghiază nopţile cu lacrimi. Dracul e totdeauna acolo ca să fure măcar atenţia călugărului, veşnicul lui duşman, în timpul sluj-

[1] *Acta Sanctorum*, II, c. 320 şi urm.

[2] „Rex arianus, saevissimus orthodoxorum persecutor... Arianae perversitatis pastor."

[3] „Tempore Iustini senioris et Hilderici, regis Wandalorum."

www.dacoromanica.ro

bei, cînd trebuie lovit cu hotărîre pe trupul celui chinuit și tulburat de dînsul. In schimb Maur știe cum se scot dracii din om. La plecarea către Franța a iubitului său discipol, Benedict îi dă, împreună cu regula scrisă de dînsul, o pîne și un vas de aramă cu vin, la care se adauge apoi, printr'un sol anume, moaște și o scrisoare de pus în mormînt, cum o făceau pănă tîrziu în părțile răsăritene schivnicii.

Cine se ține de buna disciplină a lui Benedict capătă darul de a face minuni, în care, spre deosebire de Orient, se amestecă și o oarecare știință primitivă a medicinei. Astfel Maur scapă de tăiarea piciorului, în drum, la Vercelle, pe un trimes; tot așa lecuiește de o cădere pe un servitor în Alpi; un orb capătă vederea; fiul unei văduve e ridicat de zăcere de către dînsul. Cînd lucrătorii mănăstirii ce se înalță în Franța murmură că acest Italian, Maur, și cu cei patru tovarăși ai lui au venit pentru cîștig, îndată duhurile rele întră în ei, și trebuie ca Sfîntul să intervie, iertător, ca să-i dreagă. Tot acolo scapă un cleric căzut de pe șchele, pe care-l trimesese regele franc. Maur poate lecui de cancer. El înmulțește și vinul. Sfîntul are și visiunea locurilor depărtate. Ingeri anunță loviturile care amenință.

Dar, înainte de toate, Maur, chemat, cu Simpliciu, Anton și Constantinian, de episcopul de la Le Mans, într'o vreme cînd mai era cutare Benedictin la *Fons Rogi*, pe care va voi să-l și visiteze, pleacă avînd misiunea, bine hotărîtă, de întemeietor. De aceia străbate prin văile Alpilor, trece prin satele de supt munte, pe la biserica răsleață a Maicii Domnului din munții Jura („in locis iurensibus"), pe la Auxerre („pagus autissiodorensis").

Dar, ajungînd la Orléans, îndată după ce se află moartea lui Benedict, episcopul vestește călătorilor, ieșiți din atîtea greutăți și încercări, că s'a săvîrșit din viață și acela care dorise să aibă pe călugării italieni. Intrebat de dînșii, urmașul prietenului pierdut răspunde că nu-i trebuie un astfel de ajutor. După zece zile de ședere la Orléans, ei vor pleca deci după norocul lor, care nu poate fi decît de la Dumnezeu.

El și apare, de altfel, fără întîrziere. Un nobil franc, Herderad, și soția lui recomandă ca loc pentru viitoarea mănăstire moșia curteanului regal Florus, de origine probabil ro-

www.dacoromanica.ro

manică, vice-consul de Anjou, Glannafolium. Acesta, aflînd, ar voi să li dea spre creştere şi pe copilul lui în vrîstă de opt ani, Bertulf. El vrea să fie tuns călugăr şi să fie îngropat în zidirea ce se va ridica: prin testament liberează douăzeci de şerbi.

Se va face deci pe acest teren întăiu o capelă a Sfîntului Martin Panonianul, înmormîntat la Tours şi devenit unul din ocrotitorii acestei Galii france. Un sfînt al Noricului, Severin, îşi va avea apoi o biserică, lîngă care se mai adaugă trei, apărate şi printr'un turn în patru colţuri"[1].

Dar reputaţia acestui organisator ajunge pănă la rege, Teodebert, despre care se vorbeşte cu respect şi recunoştinţă[2]. El vine, cu fiul Teodebald, la ceremonia primirii în ordin a lui Florus a cărui dregătorie va fi dată nepotului. Sărutînd pe cei patru creatori, el confirmă dania dregătorului său şi adauge pe a sa proprie, scrisă de Ansebald, primul secretar al său[3]. După stăruinţi, el consimte să şi cineze la mănăstire. Patrusprezece ani mai tîrziu, Teodebert lasă locul lui Teodebald, care dispare iute, fiind înlocuit cu Clotar (558), ambii pomeniţi de sigur ca patroni ai noii fundaţii. După doisprezece ani, cînd moare Florus, numărul călugărilor crescuse foarte mult, ajungînd apoi, înainte de treizeci de ani, la o sută patruzeci. Dar o boală grozavă va face ca în cinci luni să moară o sută şaisprezece fraţi, Maur el însuşi coborîndu-se în mormînt.

VIII.

Viaţa Sf. Adalard.

Viaţa Sf. Adelard[4], nepot de fiu al lui Pipin şi văr al lui Carol-cel-Mare, a fost scrisă de un călugăr larg iniţiat în litetura latină şi avînd chiar raporturi cu Grecii. Citează pe Virgil, pe Tuliu, „regele elocvenţei latine", şi pe Tertulian, dar şi pe „poetul trac" *(thracius vates)* şi pe Platon şi înţelege ca şi el să soarbă la „izvoarele Muselor". Elocvenţa, şi germană,

[1] „Turris quadrifida."

[2] „Eo tempore Theodebertus rex nobiliter regni Francorum apicem gubernabat."

[3] „Qui scriptoribus testamentorum regalium praeerat."

[4] *Acta Sanctorum*, Ianuar, I (două versiuni).

www.dacoromanica.ro

deci „barbară", și latină, a lui Adalard îl încîntă, și o laudă în frase răsunătoare[1] Întrebuințează formule luate din mitologie: „flacările palatului Venerei", Bellona, Titanii, face etimologii ca „Franci" de la *feritas*. Vorbește de „respublica", de senat. Deosebește în geografie „părțile Europei", menționează pe Troieni și „sinul iliric" și-i place să admită la cei patru consilieri regali „quadratura" Statului franc. Spune că faima sfîntului a mers și la Greci și „în toate insulele mării". Cunoaște matematicele și face jocuri de numere; amintirile lui de musică îl pun în stare să pomenească de „diapente graecum". Culege din grecește cuvinte ca „threnos", „characterisma", „philopompus", „agape". Dă aspectul figurilor și descrierea locurilor, ca pentru mănăstirea Corvey.

Dar e un foarte bun și pios creștin, care e bucuros să afle la eroul său de sînge carolingian ce căutau biografii greci la sfinții din Siria, cu două, trei veacuri înainte, ceia ce înseamnă că el cetise astfel de opere, care au trebuit să devie foarte răpede populare: Astfel admiră, cetind viața Sfîntului Silivestru, pe marii milostivi, primiți pentru aceasta în ceruri, și strigă cu sfîntul „ce bine ar fi să ne împărtășim, fie și cît de puțin, de sărăcia lui Hristos!"[2]. Pentru milostenii, ca împărțirea cașului, se ceartă cu chelariul, pentru ca apoi, în chip minunat, să apară două care: unul cu brînză, altul cu pește. Lacrimile-i par o datorie și le varsă oricînd: plînge între cîntări, plînge gîndind la ce este.

Pe lume acela care fusese paj la curte *(tyro palatii)*, la început, se face călugăr și fuge la Monte Cassino, ceia ce nu-l împiedecă de a fi tutorul lui Pipin-cel-Tînăr în Italia, sfătuitorul lui Lotar, prietenul lui Ludovic,—un „Roboam", căruia contemporanul îi zice *Ludovicus Augustus*. Dar influența lui se întinde mai ales asupra unor acte în legătură cu această menire creștină. Astfel conștiința-l oprește de a aproba desfacerea căsătoriei lui Carol de Desiderata, fata regelui Desideriu, încheiată

---

[1] „Quem si vulgo audisses, dulcifluus emanabat. Si vero idem barbara, quam teutiscam dicunt, lingua loqueretur, praeminebat caritatis eloquio. Quod si latine, iam ulterius prae aviditate dulcoris non erat spiritus"; p. 109.

[2] „Utinam vel in modico paupertati Christi participaremus!"

www.dacoromanica.ro

şi cu „jurămintele cîtorva Franci"[1] şi deci va refusa să servească pe regină. E Francul despre care Papa Leon poate spune că, dacă şi el înşeală, nu va mai afla crezare nimeni din neamul lui. Impreună cu Raban Maur[2], şi el e contra „tiraniei celor mai puternici" şi va prefera să fie exilat în insulele Hyere *(ad. Heri insulam)*. Creşte pe Sf. Anscariu, care, trimes de Ludovic, va predica în Danemarca, regelui Heriold. Pune episcopi ca pe Hildeman la Beauvais şi intervine pentru pace ca între oraşul Spoleto şi oraşul Benevento.

Partea pur istorică e astfel întreţesută. E vorba într'însa, pe lîngă aceia de cari s'a pomenit mai sus, şi de rudele lui Carol-cel-Mare, care sînt şi ale lui Adalard: Wala şi sora Gundrada, Bernard, *Bernarius noster*, şi sora Teodrada. Dar şi aici pentru că defavoarea regală îi va trimete pe un timp lung, ani de zile, la mănăstiri; Wala la Corvey, Bernard la Lhérins, Gundrada la Poitiers[3].

IX.

Viaţa Sf. Eduard „Confesorul"[4]

Viaţa scrisă, ceva mai tîrziu, supt regele Angliei Henric (dar sprijinită, evident, măcar în parte, pe izvoare absolut contemporane), a Sfîntului Eduard († 1066), care a domnit peste vechiul regat anglo-saxon în al XI-lea veac, e înainte de toate o laudă pentru pietatea nesfîrşită a eroului şi o înşirare de minuni care se fac în jurul lui şi pentru dînsul, elementul istoric fiind, iarăşi, adaus pe alături şi străbătut de acelaşi sentiment al bunătăţii şi al misterului.

Edmond, a cărui viaţă reală se presintă adesea cu totul altfel, e rege „din sinul mamei sale". Creşte în condiţii de pregătire călugărească, pe cînd mama sa, Ema, e în Normandia. Îşi trece vremea cercetînd mănăstirile. In acest timp, „sabia duşmană" *(gladius hostilis)* însîngerează ţara: bisericile sînt dis-

[1] „Quorumdam Francorum iuramento."

[2] V. ale mele *Cărţi representative*, I.

[3] Citează şi pe Pascasiu Ratbert (p. 111).

[4] *Acta Sanctorum*, Mart. Cf. şi ediţia lui H. R. Luard, *Lives of Edward the Confessor*, Londra 1858.

www.dacoromanica.ro

truse, preoţii fug. Regele Etelred moare, fiul său Edmund Coastă-de-fier (Ironside), e ucis şi, cu dînsul, fiii lui; aceiaşi soartă o are Alfred (cel zis Aetheling), fiul Emei[1]. Eduard caută un sprijin şi un refugiu în rugăciune; mama s'a măritat cu biruitorul danes şi el e singur şi urmărit[2]; promite a merge la Roma. Peste puţin se va stinge, cu Canut, însăşi dinastia lui, şi el, Eduard, va deveni rege.

Va fi, după voia Domnului, un rege al păcii, în ciuda Danesilor cari-l pîndesc[3]. Ca şi risipitorilor sfinţi ai Orientului, ca şi lui Ioan Eleemosinariul din Alexandria, nu-i pasă de bani: cînd hoţii prădă Vistieria lui, Eduard răspunde cui îi aduce vestea că poate hoţul era în mai mare nevoie, şi lui „ce a rămas îi ajunge"[4]. Dacă se însoară cu fata bogatului, vicleanului Godvin, trădătorul său, e cu hotărîrea de a rămîne virgin: vechiul ideal siro-egiptean se păstrează deci. Ar merge la Roma, da, unde a fost, de altfel, Canut, dacă l-ar lăsa supuşii, dar capătă de la Papa privilegii pentru abaţia din Westminster şi iertarea tributului promis de regele danes. Pentru atîta evlavie, are de la Dumnezeu darul de a lecui de boli, ca scrofulele, de a face pe orbi să vadă. Moartea lui va fi o înălţare, ca a tovarăşilor de principii din Răsăritul extra-european.

Minunile sînt necontenit întreţesute. Unde nu sînt, amintindu-se şi cele mai vechi, în folosul bunilor regi Edvin şi Osvald, „acea cinste a Angliei"[5]! La mănăstirea Glaston, Brithwald de Winchester vede pe Sf. Petru care unge pe viitorul rege Eduard, cu prezicerea că „în regatul Angliei, care e regatul lui Dumnezeu, după acesta Dumnezeu va îngriji cum va crede"[6]. Intr'o visiune Eduard însuşi prevede moartea regelui Danemarcei, care de fapt cade în apă cînd vrea să-l atace. Altă dată vede pe cei şapte cari dorm într'o peşteră din Orient. „Ochiul

---

[1] „Ab hostibus civibusque."

[2] „Mater aemuli nostri nuptiis tradita est. Ita solus relictus sum et quaerunt animam meam."

[3] „Sola tamen Dacia, adhuc spirans et anhelans caedes Anglorum, interitum minitabatur."

[4] „Nobis sufficit quod remansit."

[5] „Illud Angliae decus."

[6] „Regnum Anglorum regnum Dei est. Post istum providebit regem ad placitum suum."

www.dacoromanica.ro

intern străbătut de o lumină spirituală" pătrunde până la Efes[1]. La doi pelerini angli[2] se arată Sfîntul Ioan, care restituie regelui inelul lui. In boala lui, acesta vede prin somn pe doi călugări din copilăria lui cari-i destăinuiesc ce va cădea asupra Angliei pentru păcatele ei. Trupul celui atît de curat face minuni: după treizeci şi şase de ani e găsit încă întreg.

Istoria, pe care autorul o presintă une ori foarte viu, ca în acel vechiu izvor necunoscut, e şi ea adesea frămîntată cu aceste credinţi şi superstiţii. Se recunoaşte că, în lipsa de moştenitori după moartea lui Ethelred, ţara însăşi s'a supus lui Canut[3]. „Neînvinsul" Edmund e ucis şi, în „discordia civilă", Alfred piere şi de loviturile supuşilor săi.

Conspiraţia lui Godvin contra lui Eduard, de la care îndepărtase rude şi amici, şi pedeapsa lui sînt presintate cu multă viciciune, minunea amestecîndu-se cu însăşi realitatea, astfel: „Stătea cîndva regele la masă şi alături de dînsul contele Godvin, Cei doi fii ai lui; copiii Harold şi Tostig, se jucau în faţa lor"[4]. Ajung a se bate serios, şi Harald apucă de păr şi trînteşte pe fratele său, ceia ce face pe rege să prevadă luptele viitoare dintre dînşii. Cînd Tostig e ucis lîngă regele Norvegiei şi Eduard acusă pe Godvin că din causa lui i-a perit fratele, Alfred, contele se înecă la masă cu bucăţica. Regele strigă: „scoateţi pe cînele acesta"[5]. Aici se simte contemporanul[6].

Se va reveni la tonul istoric numai la patul de moarte al regelui sfînt, a cărui profeţie e ascultată de Robert, „păzitorul sfîntului palat" *(sacri palatii custos)*, de Harald, de episcopul Stigand, care înlătură pe Robert (de Jumièges) la scaunul arhiepiscopal de Canterbury, şi, suspendat însuşi de Papă, „puţin după aceia a crăpat şi i s'au răspîndit maţele"[7]. Mai

---

[1] „Oculus interior spirituali perfusus lumine."

[2] „Duo Anglici ad adorandum Salvatoris sepulchrum Hierosolymam profecti."

[3] Defuncto rege Ethelredo, magna pars insulae, legitimis haeredibus abdicatis, Canuto, qui regnum invaserat, manus dedit."

[4] „Sedebat aliquando rex ad mensam et a latere eius comes Godwinus. Huius duo filii, adhuc pueri, Haraldus et Tostius, ludentes coram eis."

[5] „Extrahite canem istum."

[6] A se nota şi expresia pentru Impăratul bizantin: „imperator constantinopolitanus."

[7] „Paullo post crepuit et effusa sunt viscera eius."

www.dacoromanica.ro

departe se va povesti cum Harald, ajuns rege, va călca pactul încheiat cu ducele Normandiei, pentru ca el însuşi să fie atacat şi de regele Norvegiei şi de Tostig, în aşteptarea încercării ducelui ultramarin Gulielm, începătorul altei dinastii.

X.

Viaţa Franciscanului Oderic de Pordenone.

Pentru cunoaşterea Orientului în secolul al XIV-lea e de un deosebit interes Viaţa călugărului franciscan Oderic de Pordenone[1]. Nu pentru partea pur biografică, ci pentru drumul pe care-l face, în părţile răsăritene cele mai depărtate, acest îndrăzneţ misionar.

Se admite că el a călătorit între anii 1316 şi 1328, pe o vreme, cînd, din nou, mai ales din partea Francesilor, ideia cruciatei, era vie şi provoca încercări ale „sfîntului pasagiu"[2].

Pănă la Trapezunt îl puteau duce corăbiile veneţiene care mergeau cu un *viagio* special la acest port, stăpînit de un Impărat grec de concurenţă faţă de cel din Niceia, mutat la Constantinopol. De la început chiar exagerări de visionar, dar şi de şarlatan sau de lesne crezător, se amestecă în povestirea lui. Aici a văzut pe omul care mînа ca o turmă, ori ca un cîrd de gîşte, nu mai puţin de patru mii de prepeliţe, pe care le ducea astfel cale de trei zile depărtare, la localitatea neidentificabilă, „Tegana", ca un dar Impăratului; ele şi dorm unde li fixează el popasul.

De acolo trece în Armenia Mare de lîngă Caucas (*Armenia Maior*), la localitatea „Caricon"', devastată de Saracini şi de Tatari, şi la muntele „Sarbi Sarbolo", unde s'a oprit arca lui Noe. Astfel atinge el marea piaţă a comerţului oriental care e Tebriz, Tauris al creştinilor, şi el judecă, văzînd îngrămădirea de mărfuri din tot Răsăritul, că de aici se scoate mai mult ve-

---

[1] *Acta Sanctorum*, Ianuar, II, c. 268 şi urm.; dar şi în Yule, *Cathay and the way thither*, I-II; H. Cordier, *Les voyages du... frère Odoric*, Paris 1891. Bibliografia completă în articolul, îngrijit, de Yale şi de Beazley, in *Encyclopaedia britannica*, ed. a 13-a, XX, p. 10.

[2] V. şi cartea mea *Philippe de Mézières et la croisade au XIV-e siècle*, Paris 1896, la început.

www.dacoromanica.ro

nit decît din tot regatul Franciei. Aproape, e un munte cu sare, unde poate veni oricine să se aprovisioneze.

„Soldolina" lui a fost identificată cu Sultanieh, reşedinţa unui arhiepiscop. Aici e, spune călătorul, „Impăratul Perşilor", adecă Hanul Mongolilor, stăpîn şi al Persiei, care iarna merge aiurea la „Axam", pe „marea" „Abacut".

Indreptîndu-se spre depărtata Indie, scopul drumului său, Oderic e condus acolo de Tatari, de-ai acestui „Impărat al Perşilor" fireşte, — care, cum ştim, era socotit ca amicul creştinilor, gata să atace împreună cu dînşii pe Musulmanii din Egipt, stăpînii Siriei. In India-de-sus", el se opreşte la „cetatea celor trei magi", „Casan", care fusese distrusă de alţi Tatari. Calea urmează pe la „Gest" lîngă „Marea Nisipurilor" *(Mare Arenarum)*, pe la „Coprum", cu ziduri mari şi palate, pe la Ur, care ar fi vechea cetate haldeiană, căci ne aflăm în Haldeia, în părţile Babilonului, ciudată ţară, unde, ni se spune, „bărbaţii care şi ţese, iar femeile nu"[1]. Yale crede că Oderic a atins, ca să ajungă la ceia ce descrierea numeşte „Marea Oceanului", oraşele Kashan, Yasd („Casan" şi „Gest" de mai sus), Persepolis, Şiraz, Bagdad.

La „Ormes", care e Ormuz, pe Golful Persic, misionarul se îmbarcă pentru ca să ajungă la acel „Chanaan", care se poate ceti, evident, şi Thanaam, după editorul engles o „Thana", care nu are nimic a face cu cea de la gurile Donului, mare întreposit al Veneţienilor. Aici fuseseră jertfiţi de curînd trei fraţi din Ordinul lui Oderic, trei Italieni şi un Georgian, ale căror case, ascunse pios de un alt misionar, dominican francez, el le desgroapă şi le iea cu sine.

Aici începe ceia ce el numeşte „Imperiu Daldili" *(dal Dili?)*, unde sînt maimuţe şi alte ciudăţenii ale firii. La „Polumbus" se culege piperul. De aici merge la cetatea „Sandon".

Se găseşte îndată în alt imperiu, al Malabarilor, căci acesta trebuie să fie în adevăr, ori „imperium Ezaminibar", ori „regnum Mobar". Corpul Sf. Toma şi Nestorienii din aceste părţi se pomenesc şi de alţi scriitori din veacul al XIV-lea, cari ştiu şi de „creştinii botezaţi cu foc", după un rit special şi straniu.

[1] „Ibi viri nent et filant, mulieres vero non."

www.dacoromanica.ro

De aici se va trece în Indochina și China, atingînd și marile insule vecine, ca Sumatra. Povestirea pomenește țara caldă „Lomori", teritoriul „Zomploc". In insula Iava, un rege e stăpîn peste „șapte alții" și stă într'un mare palat împodobit cu aur și argint, în luptă cu „Magnus Catay", deci cu Impăratul Chinei.

E partea cea mai obscură, cu toate încercările de deslușire, a călătoriei. E vorba de „țara Pacen sau Thalamssyn", unde se găsește cauciucul, de un „regnum Zapa", unde se află nu mai puțin de 14.000 de elefanți, toți domesticiți, de „țara Insimean", de „insula Sylan" (Ceylan), cu multe rubine, de „insula Dodyn", unde se mănîncă oamenii în familie. Prin aceste locuri sînt 6.000 (!) de „regi".

După ce s'a ajuns la „provincia Manzy", care e tot una cu „India-de-sus", totuși altfel pomenită mai înainte, se întîlnesc ofițerii Impăratului chines, Marele Han („Magnus Can"). Locurile, spune Italianul, samănă cu partea de la Treviso și Vicenza. „Cetatea Soustalay" i se pare că face cît trei Veneții; se aduc pe aici mai multe mărfuri decît în toată Italia. Prin „cetatea Saiton' se atinge „cetatea Suctio", unde sînt „găini cu lînă".

La marea „cetate Chamsana", „a Cerului", sînt douăsprezece porți și „lagune ca la Veneția"[1]. Alte peisagii amintesc Padul lîngă Ferrara. „Frîncul" e dus acum la „Cambalech", la Peching, după dorința lui de „a se ruga pentru viața Marelui Han"[2].

Vede acolo, unde mai sînt Franciscani, grădina zoologică a Impăratului, cu 3.000 de dobitoace și patruzeci de poduri de piatră. Pe aproape se notează „cetățile" „Mensy", „Lenesium", „Sucumat", „Thayde".

După ce stă trei ani în aceste locuri, Oderic se întoarce prin „țara Preotului Ioan", care, aici nu e, ca de obiceiu, Abisinia, ci o parte a Indiei, cu cetatea „Tozan". E sigur că, de la „provincia Kamsan", a întrat în Tibet, căci numai acolo e, ca „Papă", „Abani", ai cărui preoți știu să scoată dracii. Caracterul religios al stăpînului acestei țeri explică în de ajuns confusia cu „preotul" abisinian.

---

[1] „In aquis lacunarum... sicut civitas Venetiarum."

[2] „Ut roget pro vita Magni Can."

www.dacoromanica.ro

Restul călătoriei nu se înseamnă în ce ni s'a păstrat de la acest imitator al lui Marco Polo. După ce dictase povestirea sa — și dictarea explică marea greutate pe care o presintă numele — unui alt Franciscan, Gugliemo di Sologna, Oderic se îmbolnăvește în calea spre Avignon și, întorcîndu-se spre locurile lui natale, moare în mănăstirea de la Udine, la 14 Ianuar 1331, tocmai cînd stă să plece noua cruciată, în vederea căreia și făcuse hasardatul său drum.

N. Iorga.

O culegere de acte despre stăpânirea lui Mihai Viteazul în Ardeal [1]

Ceia ce dă azi d Andrei Veress pe socoteala Fundației Ferdinand, în vre-o patru sute de pagini, cuprinde în cea mai mare parte știri din „gazetele" contemporane, după un manuscript din Biblioteca Națională de la Viena, și cîteva acte de o importanță cu totul redusă privitoare la procesele pentru averea lui Petru Șchiopul și a fiului său Ștefan, precum și donații ardelene ale gloriosului Domn. Valoarea acestora se arată în cele ce urmează înainte de a mă opri asupra unei informații, de origine polonă și spaniolă, care aceia e în adevăr de folos.

Astfel, „Avisul" din Pilsen, 16 Ianuar 1600 (no. 11), nu face decît să dea foarte pe scurt ce se află într'un raport venețian și unul modenes. Cel din Veneția, de la 22, nu e mai plin de lucruri nouă (no. 14). Dar scrisoarea din Brașov despre primirea de Mihai, în Mart, a lui Huraia-Aga, e deosebit de importantă (no. 57).

D. Veress a reluat în cercetare, după copiatorii pentru colecția Hurmuzaki, corespondența de la Curtea imperială și de la Roma a trimeșilor venețieni. Corespondența de la Curtea imperială a represintantului ducelui de Modena e de mult mai mică valoare.

Insemn documentele cele mai importante: raportul din 10 Ianuar 1600, cu alaiul aducerii la Pilsen, de solii lui Mihai

[1] Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, volumul VI, Acte și scrisori (1600-1601)*, București 1933.

www.dacoromanica.ro

Viteazul, a prăzii de la cardinalul Andrei Báthory (no. 7). Curios raportul din 20 Mart, în care e vorba de ceasornicul lui Andrei Báthory și de un Ragusan, care voia să se facă „rege al Bosniei" și care piere din ordinul Domnului (no. 64; v. și no. 65). Cel din Roma, 8 April, vorbește de nehotărîrea religioasă care s'ar observa la Mihai, care merge cinsprezece zile la ortodocși și cinsprezece la catolici și a dat catolicilor șaizeci de sate de eretici; a luat casa lui Gașpar Kornis (no. 7).

Apoi scrisoarea, de altfel fără cuprins, a lui Aga Leca (no. 4), una a lui Mihai Viteazul către dogele Veneției (no. 5), ordinul lui Rudolf al II-lea, din 11 Ianuar 1600, de a i se trimete lui Mihai 30.000 de taleri (no. 8), o scrisoare a lui Mihai pentru un proces (no. 10), un privilegiu pentru Cluj (no. 15), pîra făcută de doi vameși către dînsul (no. 16), importanta intervenție a lui Mihai pe lîngă Nicolae Palffy (no. 25), o cerere a lui David Ungnad pentru subsidiul lui Mihai (no. 26), însemnata scrisoare a acestuia către Papă, 2 Februar 1600 (no. 27), cererea lui pentru castelul Adorjan (no. 28), adresa către Statele Boemiei (no. 29), răspunsul (no. 54), scrisoarea către ambasadorul spaniol la Praga (no. 31); un raport din 12 Februar al comisarilor imperiali (no. 35), măsurile pentru ținerea solilor romîni la „Lebăda Albă" din Praga (no. 41; cf. n-le 46-7), pentru săbiile trimese Domnului (no. 42), un raport al lui Carlo Magno (no. 66), o scrisoare a lui Sigismund Báthory către Ieremia Movilă (no. 68), raportul lui Paolo Giorgi Ragusanul (no. 90, cu *skano* pentru „scaun").

Din Polonia vine o hotărîre regală pentru certele de hotar cu Moldovenii (no. 78).

Apoi resumatul unei scrisori din 8 Maiu a lui Mihai către Rudolf (no. 93), o a doua scrisoare a lui Leca (no. 95), scrisoarea din Hotin a lui Sigismund (no. 98) și descrierea luptei de acolo, făcută de Voevodul Rusiei către fiu (no. 99), explicația lui Rudolf pentru ce trimete Domnului (no. 100), explicația lui Mihai către arhiducele Mathias, pentru ocuparea Moldovei (no. 102), ordinele regelui Poloniei și ale lui Zamoyski pentru a se organisa resistența (n-le 103-4), o descriere germană, foarte bogată și sigură, a luptei din Moldova (no. 107; v. și no. 108), cererea de ajutor a regelui Poloniei în Prusia (no. 109), un act despre pericolul ca Mihai să nu iea Beiușul (no. 110), men-

www.dacoromanica.ro

țiunea unui Corlatovici, fost castelan de Orade (no. 118), a pazei Logofătului la Cluj (no. 120), scrisoarea lui Sigismund al III-lea către Rudolf, despre invasia lui Mihai în Moldova (no. 121), scrisoarea lui Mihai pentru rechemarea a trei pribegi unguri (no. 123), două răvașe ale lui Leca (n-le 125-6, 134, 189), o scrisoare a lui Zamoyski despre solul lui Mihai (no. 128), scrisoarea regelui polon către senatori despre acesta (no. 129), o scrisoare a Electorului de Maiența despre dînsul (no. 130); a lui Mihai către regele Sigismund despre solul ce trimete (no. 131), a regelui către Han (no. 135), un răvaș al căpitanului de Gurghiu, Constantin Stolnicul (no. 139), scrisoarea lui Mihai către un Polon (no. 144), o socoteală pentru armele lui Mihai (no. 145), *importante însemnări românești ale lui Teodosie Logofătul*, p. 155 (cele de la no. 152 trebuiau date și ele în facsimile), scrisorile lui Mihai către Sibiiu (n-le 151-3), către Sebeș (no. 155), către Camera din Zips pentru niște arme (no. 156), raportul ambasadorului spaniol (no. 157), care *crede că Mihai a fost giuvaergiu*, scrisoarea lui Mihai către prefectul de Beiuș pentru a opri niște Cazaci (no. 160), alta pentru o cercetare (no. 161), un răvaș al lui Todoran Boer din Rodna (no. 162). Acte imperiale privitoare la Mihai (n-le 165-6), actul de primire de către Statele Ardealului a Cazacilor rebeli (no. 172), scrisorile lui Csáky și Baltazar Kornis către Leca (n-le 173-4), plîngerea d-rului Muralt (no. 175), scrisoarea din Cordăreni a lui Zamoyski (no. 178), scrisoarea lui Makó și a tovarășilor către Leca (no. 179), a lui Sigismund Báthory, de lîngă Prut (no. 181), știri despre lupta de la Mirăslău (n-le 182-3), o scrisoare a judelui din Brașov despre familiile boierilor (no. 184) una a lui Zamoyski pe malurile Sucevei (no. 185), a lui către ostașii din Suceava (no. 187), a lui de lîngă Bacău (no. 191), raportul lui Tommaso Cavriolo despre lupta de la Mirăslău (no. 195; v. și no. 196), scrisoarea Statelor către Baba Novac (no. 197), care o dă lui Mihai, a aceloraș către Mihai (no. 198), socoteala unui dar pentru Kornis (no. 199), un act pentru oprirea Logofătului Teodosie (no. 201), o scrisoare a lui Zamoyski de lîngă Focșani (cari existau deci, ca sat, la 1600; no. 203), o scrisoare a lui Csáky despre înfrîngerea lui Mihai (no. 205), dăruirea către Csáky a întregii averi a învinsului (no. 218), scrisoarea lui Zamoyski de lîngă Ploești (no. 219),

www.dacoromanica.ro

alta de la Bucovel (no. 221, foarte importantă și pentru visul de Constantinopol și pentru amintirea regelui Ștefan), ziarul Polonului despre campania lui Zamoyski (no. 222) *(Ieremia refusă jurămîntul de confundarea țerii sale cu Polonia și alt sistem de a alege Domnii)*. Din nou, în povestirea de mare importanță a unui Polon despre campania contra lui Mihai, *apar Focșanii, sat, împărțit între două țeri* (p. 214). Se pomenesc și cele trei biserici din Buzău „eminentiora aliis". La p. 246 e vorba de *oppidum* Ploești. Notam și cererea Ardelenilor către Zamoyski pentru prada făcută de Moldoveni în Ciuc (no. 225). Și altă cerere către Poloni (no. 226). Pentru lucruri date lui Mihai, n-le 230-1. O scrisoare a Banului Udrea, no. 231 (se cere liberat de Ioan Potocki). O scrisoare a episcopului de Cameniţa către Papă (no. 233). Știrile moldovene de la no. 251 *(mențiunea Piteștilor)*. Foarte importanta scrisoare a lui Mihai de la Orade, 12 Decembre (no. 259). Tot așa raportul din Viena, 16 Decembre (no. 261), unde, pe lîngă știrea, falsă, despre numirea lui Moise Szekély ca Domn muntean al lui Zamoyski, e descrierea intrării la Brașov a Doamnei și fiului lui Mihai în opt cocii acoperite, cu cîte zece cai, de mătasă roșie cu nasturi de argint-aurit. *„Ea e o femeie tînără" (frisch), cu o față lunguiață și ochi negri, căreia-i e asemenea fiul."* Socoteli pentru soli romîni (no. 268; cf. și no. 297). Ingrijiri pentru primirea lui Mihai la Viena (no. 270). Raportul ambasadorului venețian la Viena (no. 280; arhiducele Maximilian ar fi spus că Mihai s'a dus la Veneția ca să-l întărească... dogele). Scrisoarea lui Mihai către arhiducele Mathias (no. 281). Bogata descriere venețiană a venirii lui la Praga (no. 283: „are bună înfățișare și vrîsta poate de patruzeci și șase de ani"; suita de cinzeci-șaizeci „par Țigani"). No. 310, cu știri din Viena, tratează pe Mihai de „o persoană fină, serioasă". No. 322 e chitanța vameșului grec Teodor. Pensie acordată lui Aga Leca (no. 324). O procură a lui Mihai pentru moșia lui din Boemia, în mînile lui Carlo Magno (no. 326).

Apoi scrisoarea lui Mihai către Matthias (no. 376). Altă scrisoare a lui Ieremia (no. 382). Măsuri ale regelui Poloniei contra unei eventuale invasii a lui Mihai (no. 385). Scrisoarea lui Mihai către Matthias despre victorie (no. 389). Buletinul de victorie al lui Mihai către nunțiul Spinola (no. 362; atribuie succesul, din

www.dacoromanica.ro

politeță, întâiu lui Basta și nu uită pe oșteni: *industria domini Bastae et mea constantiaque militum*). Scrisoarea din 8 August a lui Ieremia către Ioan Potocki, dînd vina înfrîngerii pe Unguri (no. 395). Scrisoare despre pretendentul Iancula (n-le 397, 410). Un nou portret al lui Mihai după o broșură germană din 1601, la p. 248.

La no. 438, iar menționea chemării din Tirol a fiului lui Petru Șchiopul. La no. 442, Dionisie Rali Paleologul în castelul lui Mihai, Kynsburg (cf. no. 446). La no. 445, Teofil Mihail Grecul, negustor „al lui Mihai": pentru el iscălesc Buzeștii: Radu, Preda, Stroe (nu „Stroia"), și doi Leca, Aga și Comisul. Pentru averea lui Mihai (n-le 459-60: și doi „dinți" de aur, dar nu dinți din gură; Rudolf „pune în buzunar" optzeci de rubine).

Donațiile privesc pe Gheorghe Borțun, zis Pitarul, din Caransebeș, „provisor albensis" (no. 1; cf. n-le 6, 21, 150), pe Fabiu Genga (protest al proprietarei, no. 3), pe Vasile Bîrsan, boier de Făgăraș (no. 34), pe Secui (no. 51), pe Mihail Imecs (no. 58), pe locuitorii de la Tîrgul Murășului (no. 59), pe Andrei Szereday (no. 67), pe soldații lui Ioan Pitarul (no. 80), pe un Ștefan Berzi (no. 81), pe Ștefan Csáky (no. 138), orașul Cluj (no. 140), pe Ioan Keserü (no. 142).

Greșeli nu sînt mai puține ca altă dată. Le însemn pe cîte nu mi-au scăpat, și se va vedea ce listă fac. Dogele Veneției la 1600 era Marino, nu Mario Grimani (p. 29, no. 20), „Dienige Nation", no. 22, e imposibil. La pagina 34 „indies" pentru „in dies". „Reiherfedern" (p. 55, nota 3) sînt „pene de cocor", nu „de cocostîrc" (!), „Puschen" *ibid.*, e surguciu, nu „legătură". Aflăm (p. 58, nota 4) că soția lui Ieremia Movilă era Elena, nu Elisabeta (!). Ceva mai departe, la pagina 68, no. 64, nu trebuie imposibilul „s'è l'haveva", ci „se l'haveva". La pagina 76, no. 71, nu poate fi „spiaciuto", ci „piaciuto" Papei că Mihai a dat șaizeci de sate ale „ereticilor" la catolici. „Charnawce", la pagina 78, nefiind identificat cu Cernăuți, lipsește din tabla numelor. La p. 84, no. 79, nu „sì bene"; ci „sebene" („de și"). La p. 94 nu poate fi „Szász Sebes" în raportul italian al unui Ragusan. La p. 95 trebuie „Deli Marco", nu „delli Marco". In no. 98 Sigismund spune că s'a retras la Prut, nu că vrea să a-

www.dacoromanica.ro

tace acolo pe Mihai. In text trebuie „annuiturum", nu imposibila îndreptare „annu[m fu]turum"! La no. 106, p. 112, nu se poate „di rispetto fede", ci „di sospetta fede". Nu se poate *(ibid.)* spune că Tatarii pradă „gentilmente". „Cazacii Nizovii" (p. 119) nu sînt „de Nizov". La p. 123 nu trebuie punct după „Macedonia", cum nici virgula următoare. In titlul de la no. 122, nu se zice „Cercheriane", ci „Cerchesa". In cel de la no. 135 Hanul nu e „Kazy Gierig", ci Gazi-Ghirai. La no. 141, p. 194, nu se poate adăugirea „*i[rrite* et leg]itime emanatae", nici „omni[bus... in]sertis litteris". La p. 150, no. 148, lectura textului românesc e greşită: „şes[e]", nu „şest", care nu are sens. La no. 154, p. 160 trebuie „coniunget", nu absurdul „convinget" (!). Se ştia că Muralt e nu Italian, cum crezusem, ci Elveţian, printr'o lucrare analisată în a mea *Revistă Istorică* despre Elveţienii la noi, înainte de publicarea cărţii d-lui Veress; dar de ce d. Veress continuă a-i zice „Muralto"? La p. 189 „pie ac *potitiae*", e imposibil. Ce se pune la no. 185, p. 195, pentru „Panowie Milojey" (= milostivi), îmi pare enorm. „Longo Moira" din scrisoarea lui Zamoyski nu e „Lîngă Moară", ci Lunca Mare (pp. (pp. 201-2). „Fece Alto", p. 206, e a face „halt", deci nu literă mare. La p. 218 Stoichiţă e tradus Stoica. La p. 222 lipseşte virgula de la: „Valachiam, nostri Transalpinam" şi pentru „us", trebuie, cred, „is". Tot acolo: „ab *exercitu* Mtis Vrae duce" e imposibil. „Radulio" şi „Radulae" nu se potrivesc. La p. 223, no. 204 „*id est* in ea quoque causa erit nobis faciendum" e rău cetit pentru „*idem*" (atîtea într'o singură scrisoare). In nl. următor, nu se poate „rabiae" pentru „rabie". La p. 226, no. 208, „requiremus" e greşit pentru subjunctivul „requiramus". In ce limbă e, tot acolo, „Caeterum *studio* atque observantiam nostram Ill-mae D. Vrae *deferendamus*"?!

La no. 215, p. 232, nu se poate „riconciliatione". La p. 238, no. 220, „*quantos*... fuerit numerus", pentru „quantus". P. 221, în titlu, nu se zice „rîul Teleajenul", ci „rîul Teleajen". La acelaşi nr. nu se poate „*re* ipse in dies crudelior esse coeperat". „Nahaienum" e „Năieni", iar la tablă „Nahaie", „Mons Slenus" e Slonul. De rectificat „cales" (calles). Nu „montem coeperant" („începuseră muntele"), ci „ceperant" („îl ocupaseră"). La p. 241 nu „aperuissent", ci „operuissent". Tot acolo e „fosse" pentru „fossa". Trei virgule lipsesc pentru a face inteligibil pasa-

www.dacoromanica.ro

giul de la „nudatam silvam". Ce poate fi „pars ad *catos* (=colles) refugeret"? „Aversas convalles" e de sigur pentru „adversas". Trebuie „tantisper", nu „tantis per".

Toată bucata e un model de rea publicaţie. La pp. 242-3 nu „palatinum constitutionem", ci „palatinorum". La p. 243 nu trebuie „Havritko": e Havrilko, cu *l* moale polon „Silva Low Wielki" e tot Lunca Mare (şi Low pare rău cetit pentru „Lonc") Nici Bekaczin nu e bine cetit, fiindcă e vorba de Răcăciuni (p. 244). Bătălia cu privire la care nici d. P. P. Panaitescu n'a putut lămuri pe d. Veress e cea de la Lunca Mare. „Laverest", neidentificabilul între Focşani şi Buzău, e „la Vereşti", sat dispărut ori confusie cu unul care s'ar putea găsi în aceste părţi, Dacă se ceteşte în loc de „Nerest" „Ucrest", e Urecheşti, unde e şi mănăstirea cunoscută *(ibid.)*. La p. 245, r. 5 de sus, virgula e de pus după „referentes". Urmează în curînd încă o propoziţie nepunctuată. „Prae occupandos" trebuia scris „praeoccupandos". Frasa de la „XII-a octobris" înainte e total stricată. La p. 246 nu se poate „valachianus", ci „valachicus", nici „coniunctius" pentru „coniunctus" „Colones" e pentru „colonos". Inainte de „non computo Valachos" trebuia începută propoziţia. Ceva mai jos nu e „sequetur cum dux", ci „eum". Virgula dintre „ad hiberna" şi „relicto" strică tot sensul: oastea ar avea să fie lăsată la iernatec. Toată punctuaţia e şi aici cu desăvîrşire greşită. Intre „audacia" şi „Michael" virgula se impunea. La p. 248 virgula trebuia înainte de „quartum". Ceva mai jos „praedi" (pentru „praedae"); „inhians" e imposibil. La p. 249 trebuie „sacerdotes" pentru „sacerdote". Mai jos „cum eius *thesauri*" (nu „thesauris") „media parte" şi fără virgulă înainte de „media". La p. 250 nu se poate punctul „neque sciatur, quo cum" ci „neque sciatur quocum". La p. 252, r. 3, de sus, trebuie „iumentorum" nu „iumentorium". La p. 253, r. 14 de sus, nu poate fi „convictissimus", ci „coniunctissimus". In al treilea aliniat, „summa cum gratitudine", nu „summae". La p. 258 trebuie „Ausgab" („relaxatio"), nu „Aufgab". La p. 259, r. 5 de jos, „iudicia" nu „indicia". Tot acolo, nu „per nuntios ac Sacra Caesarea Maiestate", ci „ad Sacram Caesaream Maiestatem". D. Veress ar putea fi rugat să explice ce poate să însemne „aut illi ullis... illaturum" (p. 260). Mai departe: „oculis quorundam consiliis"

www.dacoromanica.ro

în loc de „occultis". „Stabilienda causa" e în loc de „stabiliendi causa". E neadmisibil jos — și nu e greșeală de tipar — „praemunt" pentru „promunt". In titlul no. 240 nu se poate „satul Vacă" (!) în loc de „satul Vaca". Nota 1 la pagina 267 e rău redactată: s'ar crede că e vorba de Cercel însuși. La no. 243 nu există „garus", ci „gar us" deci „gar aus". La p. 269 nu e „hunc", ci „huic", și „liguere" e greșit pentru „liquere". „Dehortati fuimus abstineri" dă un sens fals; trebuia o virgulă după „fuimus". „Quorum evadat" e rău cetit pentru „quorsum evadat". La p. 270, rîndul 2 de sus, nu trebuie „remota", ci „remora", zăbavă. „Id" nu poate fi de două ori în propoziția care începe cu acest cuvînt; al doilea e un „et". Și Ioan Ragusanul „Logomagi" de la no. 247 mă neliniștește („logo Marini"?). După multele inexactități reproșate unei ediții precedente,—nu a mea, dar am și eu partea la p. 293, nota 2, de și e de verificat după *originalul meu*—, în n-l 259, „requirere studere" două infinitive unul după altul, și fără virgulă, pot părea curioase. „Onimode" pentru „omnimode" arată ce ușor și tiparul poate da „inexactități". Virgula înainte de „vel ex eo" n'are sens. Tot așa și pentru „advota" (=ad vota). Cu ce drept corige d. Veress „Crementain", așa greșit cum e, probabil pentru Cronstadt, în „Feiervar" (no. 267)? Iată o frasă a d-lui Veress, cel care caută inexactitățile, multe sau puține ale altora: „Insoțit (Mihai) de arhiepiscopul Ungariei și episcopul de Agria..., episcopul s'a presintat (adecă de la Mihai se trece la episcop)! Nu cred să se găsească în spaniolește „mortandad", pentru „mortalidad" (p. 294, no. 279). La pagina 295 d. Veress nu știe că Mehemed-Paşa cel care vrea să deie Muntenia „fratelui", nu e decît Mihnea Turcul. La pagina 307, alineatul 3, trebuie „irritae" nu „iustae", ceia ce dă sensul contrar. Nu înțeleg cum preotul lui Baba Novac a putut fi și „Sarkis" și „Sachin", p. 316, nota 1; poate Zacheu (?). La p. 319, no. 300, rîndul 12 de sus, în loc de „chè sia il capo", trebuie, firește, „chi". La p. 322 „Ammissaten" e imposibil La p. 360, no. 340, „per quem credentionales Panae" e „perque credentionales Panae" („și prin scrisorile de acreditare ale lui Pană", cunoscutul boier), „*Superit* in Valachiam" („imperat") e neadmisibil. Tot așa de „regnicolis Transalpinenses". La p. 366, no. 347, nu se poate „subito in un bameno non montò non,

www.dacoromanica.ro

et precipitò di sella", ci „subito in un baleno non montò, ma si precipitò di sella". Mai jos: „tutti" nu „tùtte", fiind vorba de „trei bărbați". La p. 372 e „ricava" pentru „riceva". La p. 374, no. 355, nu se poate „Alessandro Chericha, christiano greco" (e vorba de Alexandru Paleologul; poate „Chericha", Chiriță, nume care se dă și altui Paleolog; v. studiul mieu din Buletinul frances al Academiei Romîne, XIX. Preotul grec e probabil acela de care m'am ocupat într'un memoriu la aceiași Academie, Nichifor dascălul). La p. 380, în loc de „credevo" aș pune „crederò". La no. 361 n'are sens „sine nutu aut formidine", ci „sine *metu*" (cum să fie „nutus", „învoire"?).

La p. 365, no. 366, „verbändte" arată să fie „werbändte" (adecă: de recrutat). Steagul moldovenesc de la p. 399 era publicat de mult în colori în monografia maghiară despre Michael Weiss (data e mai curînd Maiu decît Mart). La p. 410 nu se poate „ob depopulatione", ci se cere acusativul. Firește nici „omnina" pentru „omnia", ceva mai jos. La p. 411, no. 390, nu se poate „ques ista". La p. 413, rîndul 4 de sus, trebuie „rogatam" pentru „rogatum". La p. 417 un „neuque" e fără sens. Pentru „anthumari" e „authumari". Nu trebuie „indignisse", ci „indignissime". La p. 432, „se juzga", nu „se juzgo". La p. 434 nu se poate „mit dem platten und *losnen* Landt", nici „referiers" pentru „referiert". La pagina 439, no. 412: „et" (ceteşte: nisi) imminens periculum praepedivissent" (ceteşte: „praepedivisset"; înainte de „interea" trebuia virgulă. Pe p. 440: „in ea", nu „et ea". Nu „ei provincia Germanis cedat", ci „si". Pe p. 459, no. 434, trebuie „dimostrato" pentru „dimostro". Raportul de la no. 435 nu e al „Milanesului", amic al lui Mihai. La p. 463, nota, d. Veress, care-și dă sama că e vorba de Mihnea Turcul, crede că acel căruia i se adresează autorul, e editorul; autorul a trecut din Polonia la Constantinopol pe la Mihnea, pe care cel cu dedicația îl văzuse la Constantinopol. Ce rost poate să aibă, la no. 441 înlocuirea lui „Braschwar" cu „Preashmar"? Sau la același număr șarada: „Stoyko" în text, iar în notă:— „scris: Bistor"; defapt *(sic)*: „Stroia"? La no. 448 greșita și ciudata lectură „et la metà amò delli siculi" în loc de „anco", face pe d. Veress să adauge „dialectal pentru chiar" (p. 473, nota 2). „Alfiere" e ofițer, nu stegar (confusie între *Fähnrich* și *Fahnenträger*).

www.dacoromanica.ro

La p. 462 trebuie „desloyauté" nu „defloyauté", „sceu" nu „secu", „ne scai" nu „nesca", „qui auroit", nu qu'auroit", „soudain" nu „saudain", „commun", nu „commune"; pe p. 463: „a eu", nu „a on".

Alte ştiri, care-mi scăpaseră mai sus, le însemn aici.

Intr'un raport al ambasadorului spaniol la Praga (no. 336), interesantă amintirea lui Aron-Vodă pusă în locul lui Simion Movilă (şi scrisoarea lui Mihai către Filip al II-lea). La no. 337: se zice lui Leca „Arbanez": Arbănaş, Albanes. No. 340 e interesant pentru exportul de sare munteană în Turcia prin Turci. La no. 347 descrierea întrării lui Mihai la Caşovia, zbuciumul lui în aşteptarea lui Basta. La no. 351 revocarea Napoletanului Girolamo Dentici, desemnat ca resident pe lîngă Mihai în Ardeal. La no. 354 întîlnirea cu Basta: Mihai „divenne di mille colori et di quelli che danno iuditio di veneno", muţind un moment. La no. 355 Ieremia către Zamoyski (autorul observă *că Ieremia aminteşte ce a văzut la Gran* în 1595). Scrisoarea episcopului Szuhay către Mihai, no. 364, în care, la 19 Iunie 1601, îl intitulează: „prinţ şi domn al Moldovei şi al Munteniei, consilier al Impăratului-rege şi şef al oştilor lui" *(exercituum praefecto)*. De mare importanţă e avisul mantovan din Sătmar, în care se arată că *Sigismund Bathory a trimes „scrisorile de trădare"* ale lui Mihai.

Lămuririle istorice sînt aproape nule. Şi totuşi un cunoscător al istoriei Romînilor ar fi descoperit pe Mihnea Turcul în „avisul" de la no 32.

Adaug şi aceia că d-sa păstrează vechile sentimente faţă de de Mihai. Titlul de la no. 170 e „cruzimile lui Mihai-Vodă faţă de Unguri"; în document e numai „Der Michael Wayda regiert sehr tyrannisch"; *niciun cuvînt despre Unguri.* Cu ce plăcere notează la p. 306, nota 1, „nelegiuirile săvîrşite de Mihai-Vodă"!

Mă întreb de ce d. Veress, grăbit a culege orice învinuire adusă lui Mihai, n'a relevat în scrisoarea episcopului Szuhay, altfel de martur decît un autor de ştafete, şi n'a pus în titlul n-lui 364, că episcopul califică pe Domnul romîn ca pe un om de „o pietate vestită în toată lumea" *(pro celebrata sua ubique terrarum pietate)*. In schimb, cu ce grijă faţă de Sigismund, căruia Turcii îi fac „mişelii" (nu e în text) şi care nu are destule forţe, e scris titlul de la no. 369! Apoi se re-

www.dacoromanica.ro

sumă pe larg scrisoarea de mustrări a aceluiaşi Szuhay, care stăruie să fie cruţaţi nobilii unguri trădători; no. 396. Acesteia cu porecla de „sanguisuga" pentru Mihai, i se face un larg comentariu. „Scrisoare frumoasă, dar severă", „episcop cuminte", „îl mustră părinteşte în propriul său *(sic)*, interes, *uitat de dînsul de sigur supt influenţa acelor boieri ai săi cari îl îndemnau mereu la cruzimi faţă de nemeşii unguri*". Şi se culege scrisoarea lui Mihai prin care cere Secuilor să-şi ucidă nemeşii *cari erau trădători*. Doar şi Basta tăia pe toţi trădătorii, mai ales pe nobili (v. no. 398). Raportul german despre moartea lui Mihai e resumat aşa: „Tiraniile lui Mihai-Vodă, pentru care fiind tras la răspundere de către generalul Basta, nevoind să se lase de apucăturile sale, a fost omorît de un ofiţer valon în cortul său, în care se aflau agăţate multe săbii" (no. 406): sălbătăciile Ungurilor şi Cazacilor lui nu-i pot fi puse în samă. Că raportul e mincinos, o dovedesc cuvintele contra Impăratului pe care le-ar fi spus Mihai. Tot aşa că ar fi fost vorba a-l „pune în fiare". Dar se recunoaşte că era încunjurat cortul lui. Se insistă şi asupra „scrisorilor de trădare" (dar cum erau să fie *la dînsul?*), adăugind că *Mihai însuşi le-ar fi comunicat lui Gonzaga în Caşovia, ca mijlocitor al păcii cu Sultanul* (?) („non sapendo egli che ciò era da esso Valacco di già stato avisato al signor Gonzaga, perchè egli pretendeva d'esser mezo (mezzano?) alla pace tra il Gran Turco e Sua Maestà"; raportul de la no. 368 vorbeşte de scrisorile lui Sigismund către Vizir. De cea mai mare importanţă, răspunsul, de la 6 Iulie, al arhiducelui Matthias către Gonzaga: „In ce priveşte scrisoarea Voevodului, ni aducem aminte că *el, Voevodul, s'a rugat că, dacă vor veni scrisori pentru trădarea lui şi pentru a-l aduce în bănuială sau neîncredere la Maiestatea Sa Impăratul, să nu li se dea credinţă*. Dacă aceste scrisori sînt născocite de Ardeleni şi sînt imputări false vor dovedi originalele, pe care vă veţi grăbi să le aveţi în mînă, şi vremea" („Soviel nun des Weida Schreiben betrifft, haben wir uns zu erindern dass er Weida gebeten hat, wann Schreiben zu seiner Verkleinerung und ihne bei Ihrer Kaiserlichen Maiestät in Verdacht oder Misstrauen zu bringen künftig fürkunden, denselben nicht Glauben zu geben. Ob nun diese Schreiben von den Sibenbürgern erdacht und falsche Imputationen sein, würden die

www.dacoromanica.ro

Original, die ihr zu Handt zu bringen euch beflissen völlet, und die Zeit erläutern; p. 390. Raportul vienes din 7 Iulie califică de-a dreptul scrisorile de false, făcute de Sigismund („Gedachter Bathory hat auch ein falschen Briaef erdicht, als ob der Michael Weyda dem Ibrahim Bassa umb Hilf zuschriebe, dargegen wollt er ihme ganz Ober Hungern in seiner Gewalt bringen, und sollichen dem Herrn Basta zuegeschickt"; no. 372; se vede că e scrisă anume pentru Gonzaga). Şi în scrisoarea lui după victorie către Matthias, Mihai se roagă să nu se creadă „tuturor răuvoitorilor cari voiesc peirea mea" (Vra Serenitas fidem omnibus mihi malevolis et imteremptionem meam cupientibus non adhibeat"; p. 410).

Ştirea e reprodusă şi în raportul anonim de la no. 416, şi în cel de la no. 423. Corespondentul mantovan (no. 411) îl şi vedea pe Mihai mergînd să găsească pe Paşa din Ghiula... Basta vorbeşte de Paşa de Agria-Erlau (no. 415)... Se spune lui Gonzaga *(ibid.)* că Basta voise să-l prindă pe Mihai supt pretextul invitării la un consiliu. Nu se vorbeşte nimic despre cuvintele insultătoare, nici de vre-o lovitură a lui Mihai, care, ameninţat cu arestarea, „se pune în apărare". Iată şi unul care ştie (p. 445) că Paşa e cel de Timişoara. Ba că ar fi cerut să se ucidă „Germanii şi Valonii"... Ai lui ar fi ars bisericile de la Alba-Iulia, unde-şi gătise palat (no. 454; raportul schimbă pe Marcu-Vodă cu Ştefan al lui Petru Şchiopul; v. şi no. 429). Ambasadorul modenes afirmă că al Spaniei a publicat o broşură contra aceleia a nobilului *trimes de Impărat în anchetă şi pentru moartea lui Mihai*, pentru că acesta atribuise Domnului romîn partea principală în victorie (no. 434). Se dă şi raportul, după ştirile lui Morando di Fosati (no. 435), care apasă memoria celui aşa de hîd asasinat.

In resumat, multe acte de importanţă, chiar de mare importanţă. Reproduceri în aparenţă bune a celor germane (dar explicaţiile de limbă sînt naive), în parte a celor italiene. Foarte rea adesea a celor latine: d. Veress nu pare a cunoaşte destul această limbă. O revisie înainte de tipar din partea cuiva cu mai multă pricepere era necesară. Păcat că într'o publicaţie care costă aşa de mult Fundaţia Ferdinand, să se poată semnala atîtea neajunsuri, după ce de atîtea ori i s'a atras atenţia, aici chiar, d-lui Veress.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

DĂRI DE SAMĂ

Wladislaw Loziński, *Polnisches Leben in vergangenen Zeiten*, München, fără an.

Această lucrare a omului care a făcut mai mult pentru istoria culturală a Poloniei se presintă în cele mai bune condiţiuni supt toate raporturile. Ilustraţiile, numeroase, sînt excelente.

Se semnalează şi în Polonia moştenirea copilului celui mai mic, datoria de a oferi moşia întăiu rudelor (p. 75). Castelele de lemn de la pagina 80 presintă absolut aceleaşi turnuri ca bisericile de lemn româneşti din Ardeal, cărora greşit li se recunoaşte o originalitate pe care n'o au. Cuvîntul „macat", pe care l-au împrumutat Moldovenii, înseamnă la Poloni perdele cusute cu fir (p. 109). La pagina 120 mărturisirea nobilului polon Wesolkowski că la 1631 Imperialii au distrus total oraşul Frankenthal, în Palatinat, şi „au tăiat capul tuturor locuitorilor". Pentru schimbarea modei veşmîntului după războiul cu Bogdan Orbul, p. 142. Feregèle în Polonia, p. 147. Maria Potocka, presintată după pagina 152, după un tablou posedat de autor, pare a fi fata lui Ieremia Movilă. *Şuba* şi *conteşul*, p. 155. Cuşmei noastre îi corespunde „kuczma" polonă (p. 157). Nasturii mari ai lui Vasile Lupu, p. 17, ai ginerelui său Janusz Radziwill, p. 173.

Sahaidacul tătăresc, tolba de săgeţi, se întîlneşte şi la Poloni, ca „sajdak" (p. 185). Czekan (şi *dschukan*) = ciocanul; (p. 192).

* * *

Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise, VI, partea II*, Iaşi, 1933.

Actele pe care le publică acuma d. Gh. Ghibănescu sînt din Basarabia, culese în Arhivele Sfîntului Spiridon din Iaşi. Ele sînt întovărăşite de cîteva disertaţii asupra acestei regiuni: astfel asupra „sloboziei Bălţilor" (e vorba şi de negustorul Sandu Panaioti) despre moşia Chirca, despre hotarul tătăresc al „celor două ceasuri" (p. 166 şi urm.). La documente, măsurătoare, în secolul al XVIII-lea, cu „odgoane" („au făcut funie odgon de 25 stînjăni", p. 27). Un act al Doamnei Zoe Moruzi,

www.dacoromanica.ro

1805, p. 111. Pe o adresă a soţului privitoare la moşia acesteia, se înseamnă cuvintele: „Măria sa Doamna" (p. 110). La 1806 „domniţa Zmaranda a dumisale Hatman Mavrocordat" (p. 119, no. 44). Act de la Elenco Hangerlì, 1830, pp. 147-9. Documente privitoare la familia Ureche, p. 150 şi urm. *O fată a cronicarului, Antimia, care scrie „cu mîna ei"*, p. 155, no. 3 (1657). Mătuşa ei, Aniţa, *ibid.* Pisarul lui Vasile Lupu Kotnarski şi moartea lui pe vremea şi de pe urma lui Timuş Hmilniţchi, p. 156. Familia lui Batişte: Nistor călugărul, fiu, Lucachi, frate al acestui din urmă; mama lui Nistor (care are numele lui Nistor Ureche) e sora lui Grigore Vornicul, *ibid.* „Grigoraş Urechi Vornicul", spune un act din 1668, are o fată Alexandra, soţia lui Chiriac Medelnicerul (p. 158, v. şi p. 159 şi urm.). Ea nu mai era vie la 1670 (p. 160 şi urm., no. 83; testament reciproc între ea şi soţ, pp. 162-3; între marturi, un „chervasaragiu", Alexandra, fata lui Nicolae Ureche, văduvă lui Alexandru Buhuş, p. 165. La 1775 Grigore Alexandru Ghica îşi pomeneşte fiii, Dumitru şi Alexandru, pp. 209-11 (însemnarea întregii familii, pp. 210-11). La p. 225, no. 11, o măsurare „săbiiş".

* * *

C. T. Niculescu-Varone, *Cercetări etnografice, Portul național românesc,* Bucureşti 1933.

Cercetări locale au permis d-lui C. T. Niculescu-Varone să deosebească exact nuanţele de port românesc în cîteva regiuni, ardelene şi din Romănia veche.

Multe cuvinte nouă se notează cu acest prilej: speterează (dantelă), pleş (tînichea, din *Blech,* probabil prin Sîrbi, în părţile Aradului; aiurea = plev), clopul care se găseşte şi la Murăşul-de-jos ca şi în Maramureş, moaţe (de la moţ; Argeş), şilf („aşchie supţire de brad"), corigă (verigă), golondi (şireturi), primă (panglică), isloj (cununiţă; în Bihor), spăcel (ie de la spate, spătcel), bădic (tablă), zadie (fotă), ghenar (chenar), şveter (sweater!!), poglirocă (vestă), căbat (jachetă), topănci (pantofi), becheş, chiurc (haină la Şchei), prijitoare (catrinţă, în Bucovina), strînsură (joc; *ibid.*), genuchier (cojoc lung), zanbalic (jachetă scurtă), codină (lînă de la coada oilor), zgărdiţă (de la zgardă), tîrsînă (sfoară de lînă), golunb, golond (şiret), petea (panglică; de la peteală), ţăngărin (peteală), tureac (în Moldova: tureatcă), încreţ, codri (cusă-

www.dacoromanica.ro

turi), bătaie (tighel), fistică (fotă, Mehedinți), plentică (pantlică), pruniu (ca prune), păpuși (cusături), bleterii (betelii), brăcire (cf. brăcinare), sîneț (pentru năframă), spelci (în Mehedinți ca și în Moldova), retors (fel de bumbac), pîmpirig (curea), obenzică (guler, Mușcel), fodor (manșetă), colțișori (dantele), lăibărică, mureà (vestă), jiță (viță), steble (mănunchiu, zis și „telefoare"), bartă (tighel), linceț (creț), bizeră (manșetă), deliu (lînă supțire), șipcă (dantelă), bumbușcă (ață), gub (haină), glot (satin negru), cofîrță (inel, Banat), ciurătură (dantelă), bircă (piele de miel), priim (piele de iepure), vriste (a învrista), bîrnaș (șnur), frîmb (șiret), left (ca mărgea), vîrzop (nojiță). Se dă și o listă de cusături, un războiu. La urmă glosar. Ilustrații. Ar fi de comparat cu frumoasa carte a lui Enrico Costa, *Costumi sardi*.

* * *

Din corespondența familiei Ion C. Brătianu, 1859-1883, cu o prefață de Ion Nistor, vol. I, București 1933.

S'a găsit cu cale să se comunice publicului intimitățile vieții lui Ion C. Brătianu și ea se înfățișează în condiții de un simpatic și mișcător patriarcalism, care se oglindește și în forma simplă, iubitoare și duioasă pe care, în timpurile de despărțire, o întrebuințează pentru o corespondență pe care n'ar fi crezut-o că se va tipări vre-odată un bun soț și o bună soție. Scrisorile Piei Brătianu au un caracter mai potrivit cu datina provinciei muntene; în ale lui Ion C. Brătianu se amestecă, peste tonul romantic al unui sentiment sincer și profund, și preocupări care aparțin unei vieți înrîurite de amintiri și de legături cu Occidentul în care el se formase după 1848.

Știrile în adevăr istorice nu lipsesc. Aflăm că în fundul sufletului cel mai activ om politic al vremii sale nu iubia politica și nu se credea chemat pentru dînsa, preferindu-i o familie mult iubită și o gospodărie îngrijită de aproape. Sînt informații asupra închiderii șefului liberal la 1862, asupra călătoriei în Apus, îndată după liberare și a doua zi după așezarea lui Carol I-iu. De mare interes ce se spune cu privire la conflictul dintre Mitică Crețulescu și Domnitor, care ocrotește pe instructorul prusian Krenski (no. 84). I. C. Brătianu, bolnav la Florica, era ministru de Războiu și foarte atacat, neavînd în Cameră o majoritate care să se poată conduce singură. Ca-

www.dacoromanica.ro

rol I-iu se declara mulţămit cu ministrul său; dar nu cu „anturajul", care nu e dinastic (no. 51). Mai multă politică e în scrisorile din 1870-1. De mare interes sînt cele din vremea războiului. Scrisorile d-nei Brătianu în cursul călătoriei în Apus după accidentul soţului, în 1878, au pe alocuri frumuseţă literară.

* * *

C. D. Vasiliu, *Movila Răbîii (Hantepesi), monografie istorico-arheologică,* Bucureşti 1933.

E o foarte îngrijită lucrare, care strînge tot ce se poate găsi asupra movilei din judeţul Fălciiu, al cării nume rămîne o enigmă (paralelele aduse de d. C. D. Vasiliu n'au valoare). Se pare că mai e o Răbîie în judeţul Baia de azi. Paginile de istorie sînt foarte bine informate.

* * *

G. Bogdan-Duică, *Ioan Barac,* studii, Bucureşti 1933, ed. Academiei Romîne.

Reluînd lucrarea d-lui Ion Colan, în „Memoriile Academiei Romîne", d. G. Bogdan-Duică întrebuinţează nu mai puţin de 168 pagini ca să arăte provenienţa tuturor lucrărilor, aşa de modeste, ale poetului popular din Braşov. Un afiş de teatru în româneşte la Braşov de o „societate filarmonică ungurească" la 1840 (p. 88, se anunţă şi o a doua representaţie ca aceia; alta la pagina 91, din acelaşi an).

* * *

Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei I. C. Brătianu, 1821-1891,* Bucureşti 1933.

Cartea, bine scrisă, a fiicei celei mai mari a lui I. C. Brătianu, aduce un mare număr de lămuriri, unele din ele preţioase, cu privire la familia şi la viaţa casnică a omului care a jucat un aşa de mare rol în formarea României moderne. Deprinşi cu formele solemne şi reci ale presintării oficiale, care răpeşte orice viaţă şi interes părţii a doua din veacul al XIX-lea românesc, găsim o adevărată plăcere să cunoaştem ca oameni pe

www.dacoromanica.ro

aceia cari nu ni apăreau decît în legătură cu rosturile lor politice. Şi trebuie să recunoaştem cu mulţămire ce suflete bune erau şi cîtă sfinţenie stăpînia în casa lor. Astfel această lucrare în care genealogiile se unesc cu anecdotele într'o lectură foarte agreabilă capătă şi valoarea unui înalt învăţămînt moral, care face bine mai ales în zile ca ale noastre.

* * *

Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgovişlei, note istorice şi arheologice,* Bucureşti 1933.

E o presintare, cu prilejul sfinţirii operei de capriciu a lui Lecomte de Noüy, a unor ştiri cu privire la cealaltă clădire şi mai ales la ceia ce s'a cruţat dintr'însa. Se dă şi lista proprietăţilor pe care le-a avut odinioară. Planşe frumoase.

* * *

Alexandru Lapedatu, *In jurul asasinării lui Barbu Catargi,* (Iunie 1862) (în Memoriile Academiei Romîne", III, XIV, 7), Bucureşti 1933.

D. Al. Lapedatu a găsit în Archivele Statului dosarul uciderii lui Barbu Catargiu. Din examinarea pieselor nicio vinovăţie nu se desface limpede. Bănuielile asupra unui îndemn din partea lui Vodă Cuza cad, din causa caracterului franc al Domnului Unirii. Un proces-verbal din 1873 arată că, în faţa cadavrului, Domnul a părut „foarte revoltat" (p. 37).

* * *

Teodor Balan, *Documente bucovinene, volumul I, 1507-1653,* Cernăuţi 1933.

D. Teodor Balan nu dă în acest îngrijit volum de aproape trei sute de pagini, numai documente inedite privitoare la Bucovina sa, dar partea originală e destul de mare. Cîteva note le întovărăşesc, şi tabla e bine făcută. Traducerile sînt exacte (dar de ce „Varticov"? p. 43). O obiecţie ar fi aceia: ce e în trecutul moldovenesc „Bucovina"? Aşa cum e, publicaţia merită toată lauda.

De notat menţiunea lanţului de aur cîştigat de diacul Ioan

www.dacoromanica.ro

Rohozna pentru solia la regele Poloniei Ioan Albert (p. 82). Pe un act din 1582 Luca (Lupu) Stroici pune şi data de la Hristos. Pe la 1591 el apare, cu fraţii Gavrilaş, Grigore proegumen şi cunoscutul Vistier Simion (no. 45, document cunoscut). El singur în 1602 (no. 55). Menţiunea victoriei de la Jijia a lui Ştefan Tomşa (no. 74). Hotarul din 1642 de spre Polonia (no. 130), şi o notă bogată. Cîteva peceţi foarte bine reproduse.

* * *

N. Petraşcu, *Mihai Eminescu,* Bucureşti 1933.

Biografia e, pe scurt, ce e aceia, mult mai bogată, a d-lui G. Călinescu (entusiasmul copilului pentru Unire, în 1859. îmi pare cam precoce; clasa de gimnasiu la Sibiiu e imposibilă). Se adaugă amintiri personale pentru ultima parte, aşa de nenorocită, a scurtei vieţi. Amănunţita analisă critică a operei urmează.

* * *

Marcu Beza, *Din alte ţeri,* Bucureşti 1933.

Note din Anglia şi America mai ales. Dări de samă de cărţi. Aflăm de aici că scriitorul engles Geoffrey Moss a tipărit un roman, *New Wine,* ale cărui scene se petrec într'un cabaret din Bucureşti. Actorii sînt Englesi, dar e vorba de Arcul de Triumf şi de Moşi. Şi tabloul Antiochiei de azi.

* * *

Ştefan Meteş, *Lămuriri nouă privitoare la revoluţia lui Horia,* Sibiiu 1933.

Şi din archivele sale sibiiene păr. Meteş culege o sumă de ştiri mărunte despre mişcarea iobagilor din Vestul Ardealului. Are dreptate să judece că împrejurările sociale din Principate la sfîrşitul veacului al XVIII-lea erau mai bune decît cele din Ardeal (p. 3). Cu totul nouă e semnalarea „ţidulelor" de ameninţare către nobilii ungureşti din partea iobagilor noştri (pp. 7-8). Despre rolul preoţilor, p. 11 şi urm. Icoane ruseşti la răsculaţi, p. 21, nota 2. O statistică între 1772 şi 1784 (700.000 de ortodocşi, aproape 120.000 de uniţi), p. 25, nota 1. N'aş crede într'o acţiune mai veche (1765-70) a lui Horea (v.

www.dacoromanica.ro

p. 38, nota 2). Tot aşa în ce priveşte posibilitatea unui ajutor de „30.000" de Moldoveni, gata a-i veni lui Horea (p. 55). Dar în „Documentele Callimachi" s'a tipărit dovada unei încercări de legătură cu Turcii (v. pp. 56-7). Curioasă pomenirea raporturilor cu „Fraţii de cruce" din Viena, p. 59 şi urm.

* * *

Ştefan Meteş, *Satul ardelean Cetea şi Logofătul Ioan Norocea din Piteşti şi iobagii săi, ştiri istorice din sec. al XVI-XIX-lea*, Cluj 1933.

Se cunoştea (şi printr'un studiu despre cele „două Zamfire" al lui I. Puşcariu), rostul ardelean al lui Ioan (Ivan) Norocea, în strînse legături cu neamul lui Mircea-Vodă Ciobanul, a cărui fiică, Stana, a luat-o, şi soarta fiicelor lui, dintre care Velica, măritată cu un Genga, a fost iubita lui Mihai Viteazul. Am vorbit de ele în notele la cronica lui Constantin Căpitanul, în *Viaţa femeilor în trecutul românesc*, şi de curînd am publicat un act privitor la dînsa şi la sora Zamfira. *Păr. Meteş a mai găsit la Szamosközy menţiunea lui Ioan Norocea ca boier al lui Aron-Vodă, prin căsătoria Velicăi, care fusese cîndva soţia lui Vlad-Vodă Miloş, cu Domnul moldovean* (pp. 18-9). Se adaugă ştirile din colecţia Veress despre luptele bătrînului supt steagurile lui Mihai Viteazul. Vin apoi ştiri nouă despre urmaşii Zamfirei, sora Velicăi (p. 23 şi urm.). Petru, fratele lor, fusese ucis de hoţi (p. 28). Ivan luase Cetea pe o „ferdelă de bani şi un lanţ de aur" (p. 33). „Mariola" (p. 40 şi aiurea) e „Mărioara". N'aş crede că Sava de la Lancrăm să fi trecut la Rîmnic (v p. 4).

* * *

Adolfo Venturi, *Storia dell' arte italiana, La pittura del cinquecento, vol. IX, parte VII*, Milan, 1931.

Volumul nou din marea lucrare a d-lui Venturi începe cu epigonii şcolii veneţiene şi anume cu „manieriştii continuatori ai vechilor forme". La Cima da Conegliano sînt arhitecturi curioase (v. fig. 4). La Paolo Fiamingo interesant Turcul călare care vine spre crucea lui Isus (p. 14. V. şi cel de la cruce din tabloul lui Stefano dell' Arzere; p. 24), cel din Inchinarea Magilor de acelaşi (p. 29). Se arată influenţa „academismului" romano-toscan; urîtă influenţă, cu acele „turgidezze", de care vor-

www.dacoromanica.ro

beşte autorul. Bernardino Imola plagiază pe Rafael (v. p. 41). O îmbulzită „luare a Caffei", de Turci, de Giulio del Moro (p. 61), fără nimic în adevăr turcesc. Francesco Vecellio pare a se întoarce la Bellini (v. p. 70). E de sigur un artist simţitor şi însufleţit, cu multă delicateţă şi poesie, de şi foarte inegal. Anotimpurile lui Cesare Vecellio (pp. 88-9) iese cu totul din manieră, represintînd o idilă pasională, care pare de ieri. „Cartelloni da fiera" e o calificaţie dură pentru dînsul. In Niccolò Frangipane ca o amintire a evului mediul flamand (p. 101). Maganza presintă încheiarea Ligii contra Turcilor (p. 116). Pentru bătălia de la Lepanto, p. 128. Un chip turc de Ridolfi, p. 147 (şi Damini, p. 162; unul cu brandenburguri, p. 185; v. şi p. 350). De Palma tînărul luarea Constantinopolei în 1204, p. 184. Impresionantă crucificarea pe fond de furtună de Corona (p. 255). Giovani Contarini, care era la Innsbruck în 1591-3 (p. 275), să nu fie autorul potretului de la Ambras al lui Ştefan, fiul lui Petru Şchiopul? A fost *(ibid.)* pictorul de Curte al arhiducelui Ferdinand. David al lui arată aplecare la zugrăvirea de feţe tinere (p. 282). Se semnalează că „il colore accompagna quel fluido ritmo di linee" (p. 283). Plină de viaţă e Prinderea lui Isus de Muziano (p. 442). Originală e iarna prin producţiile naturale de Arcimboldi, p. 499. Dar hidos „omul fantastic" al lui, p 501. Urmează altă parte: „Academismul în Lombardia". Intr'un capitol următor frumosul tablou al lui Santi di Tito, „Surorile lui Faeton schimbate în plopi", p. 582. De acelaşi, expresivul Machiavelli de la pagina 591. Madona lui Cigoli are cămaşa cusută în rîuri (p. 691). La p. 835, de Cambiaso, Impăratul din Trapezunt făcînd palat lui Megallo Lercari. Cucerirea Ciprului de Genevesi, de Tavarone, p. 869; a Ierusalimului, de acelaşi, p. 875.

* * *

Aurelian Sacerdoţeanu, *Marea invasie tatară şi Sud-Estul european*, Bucureşti 1933.

Lucrarea d-lui Aurelián Sacerdoţeanu înspăimîntă aproape prin bogăţia informaţiei, care face din ea un instrument bibliografic indispensabil pentru studiul năvălirii tătăreşti. Se presintă, vioiu, acţiunea, mai mult de expansiune decît de cucerire, a lui Ginghiz-Han.

www.dacoromanica.ro

N'aş crede în „Olaha" la hotarul Cumaniei, dar cu atît mai puţin în „Ploscînea" al lui D. Onciul, Cronica rusească vorbeşte de *un fel* de „brodnici", de „vădeni", dar ai noştri nu erau acolo, în depărtatul Est, ci la Dunărea-de-jos (v. p. 17, nota 2). Cele două Cumanii, albă şi neagră, represintă numai puncte cardinale *(ibid.*, nota 2). Pentru zădărnicia ideii că Tatarii ar fi ajuns, dintr'o izbitură, la Severin, p. 17, nota 2. Trecerea lor pe linia arătată de d. Sacerdoţeanu, pp. 33-4, ar fi greu de admis: ca să aibă asemenea consideraţii de tactică, ar fi trebuit să cunoască harta locurilor. Trecerea pe la Severin ar contrazice acţiuni fireşti ale unei cavalerii ca a Tatarilor: documentul din 1264 e tîrziu (v. p. 33, nota 4). *Locus* nu se referă la Severin, care nici nu e numit, ci la „confinium Cumanorum, ultra Danubium" (care e de sigur Dunărea mijlocie, „et Bulgarorum" (ceia ce e vag). Cf. şi p. 59, notele 2, 3, Şleaul Tatarilor e pe la Rodna. Milcovul va fi fost lovit prin cete întrate în Ardeal (v. p. 35, nota 7). Vezi drumul de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi de la începutul celui al XVIII-lea (cf. p. 39, nota 26). Şi pădurile „de trei zile" (bucovinene) ale lui Rogerius, cel mai sigur martur (p. 40, nota 28). Pe acolo vin, de altfel, şi în 1285 (p. 40, nota 39). Adaug că „Ariscaldus, comes villae" de la Rodna, e o lectură greşită: nu e un nume de om, ci *pristaldus (ibid.)*. Ardealul a fost cutreierat de cete răzleţe. E ceia ce autorul, la pagina 39, numeşte „armate". Interesantă ştirea pănă acum necunoscută, de la Philippe Mouskès; indiferentă cea de la foarte tîrziul Aventinus (p. 39, nota 24). Identificările de localităţi de la d. Drăganu însă rămîn suspecte (v. p. 41, nota 30). Dar e interesant numele românesc de Gherla în actul din 1291 *(ibid.*, nota 32). Şi cu privire la „horda Hasadekja" ar fi de încercat explicări prin paleografie *(ibid.*, nota 33). Interesant şi numele de „Cluse" dat Clujului într'o notiţă de mare preţ *(ibid.*, nota 34). „Wayda de Geroth" lîngă Orade e *teritoriul unui Voevod romîn* (p. 42, nota 39). „Pons Thome" poate fi „Chome" *(ibid.)*.

Multă dreptate în judecarea ilusiilor despre „Bezeremben" (p. 44 şi urm.; l-aş abandona şi eu) şi despre „Mishlav" (un Rus), devenit la Onciul „Seneslav" de Argeş (care însemna aşa de puţin ca rost militar). După fonetica turcească „Ilaut" ar putea fi Oltul (v. p. 48, nota 22, unde se pune prea mult

www.dacoromanica.ro

temeiu pe păreri cuprinse într'un pamflet), dar şi Litva (v. p. 54, nota 10). Foarte bună nota despre „Bersabai", cari n'au fireşte, nimic a face cu Basarab şi „Basarabi" (v. p. 49, nota 5). Nici „Bezered" nu e Basarabă, şi numele de loc nu poate avea o origine personală (cf. p. 51, nota 10). De sigur că alianţa dintre Tatari şi Frederic al VI-lea (p. 60, nota 8) e o calomnie. Raporturi ale Veneţiei cu Tatarii atunci se pot admite cu greu (v. p. 62, nota 17). „Vulgarul" *Frata* pentru pădurea de lîngă Alba nu sună ungureşte (v. p. 63, nota 3).

* * *

Camille Bloch *Les causes de la guerre mondiale, précis historique*, Paris 1933.

Directorul Muzeului Războiului de la Vincennes cuprinde mult în aceste vre-o două sute cinzeci de pagini. Capitole scurte permit o lectură uşoară, la care ajută şi forma, deosebit de vie. Se dă afirmaţia oficială austriacă a neamestecului Serbiei în atentatul de la Seraievo (pp. 40-1); d. Bloch observă şi duşmănia existentă atunci între „Mîna Neagră" şi guvern (pp. 41-2), Tisza însă a fost contra războiului *numai la început* (v. pp. 43-4; d. Bloch o recunoaşte mai departe; p. 56 şi urm.). Ieşirile lui Wilhelm al II-lea, adesea contrazicătoare, n'au importanţa ce li se atribuie (pp. 47-8). El avea în vedere *posibilitatea* conflictului cu Rusia (v. pp. 49-51): pentru valoarea Sîrbilor avuse totdeauna recunoaştere şi-i sprijinise după pacea din Bucureşti. Planurile din 1904 despre posibilitatea de a reface ducatul Burgundiei pentru Belgia sînt încă o dovadă ce ireal era împăratul german (pp. 226-7). Adevărat e că „se lăsa guvernului austro-ungar o putere absolută de decisiune" (p. 52). La Ministeriul de Externe însă era un complot pentru război (v. p. 65). Ideia „localisării" conflictului deslănţuit are şi o parte de sinceritate (pp. 73 şi urm.). De sigur că încă mai mult statul-major german, care lua măsurile sale de spre Belgia înainte de decisia austriacă, *avea şi el politica sa* (v. p. 77). La 25 Iulie Wilhelm al II-lea credea însă că ministrul austro-ungar n'ar fi trebuit să părăsească Belgradul după răspunsul Sîrbilor (v. p. 86). Aşa şi cancelariul (p. 86, nota 2). Germania *transmite propunerea de conferinţă a Angliei, dar,*

www.dacoromanica.ro

preocupată de prestigiul austriac, element indispensabil al politicei sale, n'o sprijină (pp. 96-7). E sigur că Rusia n'a vrut şi n'a putut voi războiul (v. p. 121 şi urm.), care rămîne *o afacere austriacă*. Nu mai era de nevoie să se scuse Franţa şi Anglia. *O chestie de prestigiu pentru Austria, de siguranţă pentru Ungaria, de solidaritate pentru Germania, iată războiul.* In faţa declaraţiei de neutralitate italiană şi românească, Wilhelm al II-lea se gîndia că „acesta putea fi evitat" (p. 206).

Bibliografia e admirabilă în scurtimea ei.

N. Iorga.

CRONICĂ

Colonelul Nic. Sc. Stoenescu dă un studiu în limba francesă, despre Foch *(Foch, maréchal de France,* 1933).

*

In *Arhiva Someşană*, no. 17, ceva nou, de d. Virgil Şotropa, despre Curuţi (Romînii păzesc pasurile munţilor pentru Casa de Austria; trecere de ofiţeri suedesi de la Bender, la pagina 161). D. Iulian Marţian reiea, cu facsimile, documentul din 1450, publicat „cu multe greşeli de cetire", aici (1925, n-le 7-9). Despre pive şi piuari, d. Iuliu Morariu (cascada se chiamă *sărită*, p. 181; se dă toată nomenclatura, şi cu desemne). Documente din secolul al XVIII-lea. Un studiu asupra bisericii şi satului Leşu de d. Anton Coşbuc.

*

D. Adam Lewak a publicat la Cracovia, în 1932, „Corespondenţa polonă" a lui Garibaldi *(Corrispondenza polacca di Giuseppe Garibaldi).*

*

Un act din 1596 privitor la Cotnari, în „Teodor Codrescu", revista d-lui Gh. Ghibănescu, II, 4. Şi unul privitor la cunoscutul boier din aceiaşi epocă, Dumitrachi Chiriţă Paleologul.— In nl. 5, unul privitor la Stroiceşti.

*

www.dacoromanica.ro

In *Prager Presse,* III, 4, cercetătorul Hitiților, d. Hrozny, presintă limba Hitiților „ieroglifici", coborîți un moment asupra Imperiului hitit în decădere. Ea s'ar fi desvoltat pe bază ariană din causa vioiului comerț din Asia Mică pe la 2000 înainte de Hristos, caracterele fiind imitate după cele egiptene. Acești Hititi sînt „al patrulea popor indo-european care s'a descoperit în ultimul timp în vechiul Orient".

*

In *Messager d'Athènes,* Iulie 1933, note despre văduva lui Constantin-Vodă Ipsilanti, Văcărească întoarsă la București, cu văduva fiului ei Dimitrie, Chariklea.

*

In *Mitul în poesia lui Eminescu* (Paris 1933), d. Iulian Jura caută a dovedi pornirea spre crearea de mituri a marelui poet, exemplificînd-o printr'o cercetare amănunțită a „Rugăciunii unui Dac" și a „Luceafărului". Se arată că primul face parte dintr'un poem pe care Eminescu l-a numit „Sarmis", dar și „Gemenii" sau „Frații gemeni" și, ciudat, „Sybaris". Influența lui Alfred de Vigny se poate nega în casul „Dacului" (v. p. 12, nota 1), dar nu în genere. Se semnalează și un împrumut din „Edde" (pp. 14-5). Potrivirile cu „Rig-Veda" Indienilor ori cu un text egiptean pot fi numai întîmplătoare. De sigur că versurile despre cățelul pămîntului i-au venit prin Baronzi. Se lămurește că Arald din „Strigoii", de fapt Harald, e Harald Hafdgar, regele norvegian (p. 21). Se caută și influențe din „Sacuntala". La „Luceafărul" se dovedește că și Kunisch e un împrumutător, din Poveștile fraților Schott.

*

In *Unirea* din Blaj, XLIII, no. 30, cuvîntarea episcopului Grigore Maior la plecarea lui din Scaun, în ziua de 12 August 1782; se dă și povestea vieții lui (ca doctor de la Roma, el învață la Blaj „copilașii în școală, buchile și frica Domnului").

*

D. Henri de Montfort presintă noile formațiuni politice de pe malul răsăritean al Balticei într'o carte bine alcătuită și folositoare, *Les nouveaux États de la Baltique,* Paris 1933. Partea istorică e excelentă.

*

www.dacoromanica.ro

In „Bulletin of the international committee of historical sciences", V, 3, pp. 324-5, note de d. Paolo Revelli despre acea operă de geografie a lui Guagnini, de la care au luat aşa de mult cronicarii noştri.

Foarte importante şi pentru valoarea hotarului dacic consideraţiile d-lui Jacques Ancel în aceiaşi publicaţie, p. 538 şi urm. Foarte frumoasă precisarea situaţiei hotarelor în Orient, pp. 542-3. In general, se arată că trebuie aşteptată Revoluţia franceză pentru a avea, împreună cu noţiunea unitară a Statului, aceia precisă a hotarelor lui.

*

O carte excelentă, foarte bine informată şi mai ales de o formă literară deosebit de frumoasă, e micul tratat al d-lui Artur Gorovei, *Noţiuni de folklor*, Bucureşti (1933). Se arată începutul folklorului românesc prin „Pepelea sau tradiciuni năciunare româneşti", din 1840, a d-rului T. Stamati. Definiţia d-lui Gorovei despre folklore se apropie de singura care se poate susţinea. Unele definiţii filosofice sînt cu mult prea pretenţioase, precum unele obiceiuri de studii sînt cu mult prea umile. Ceia ce masele populare creiază ca şi ceia ce reţin şi prefac în domeniul întreg al manifestărilor sufleteşti e folkloric, şi folklore e ştiinţa care se ocupă de ele.

*

In lucrarea d-lui Paul S. Taylor, *A Spnish-Mexican peasant community, Arandas, in Jalisco, Mexico* (Berkeley, California, 1933), se află înfăţişarea, foarte îngrijită, a vieţii într'un grup tipic al unor obşti isolate de agricultori, de pură rasă spaniolă, din mijlocul Mexicului.

*

In revista craioveană *Ion Maiorescu*, III, 6, d. I. D. Atanasescu îşi mîntuie studiul despre biserica cea mare a Coziei.

*

D Aristide N Basilescu publică o „Istorie a doctrinelor economice până la începutul secolului al XVIII-lea, Elemente" (Bucureşti 1933). Autorul are toată dreptatea să afirme că „o „doctrină nu poate fi înţeleasă decît dacă ne transpunem în cadrul ei istoric, în felul de viaţă şi felul de a gîndi din epoca

www.dacoromanica.ro

respectivă" (p 23). Cu astfel de economişti ne putem înţelege şi noi şi înşişi viaţa curentă[1]. Cred că trebuia insistat mult mai mult asupra admirabilelor „Economice" ale lui Xenofont, mult mai „economist" decît Platon.

N. Iorga.

*

In revista Ἑλληνικά, V[2] (Atena 1932), pp. 293-305, D. D. Kalogeropulos publică în facsimile un manifest şi două proclamaţii date de Alexandru Ipsilanti din Iaşi în ziua de 24 Februar 1821, supt semnatură proprie. Actele au mai fost publicate, dar autorul e convins că de astă dată a descoperit originalele. Urmând textul restabilit, observăm că manifestul are un cuprins mai întins şi un caracter prea general.

Ipsilanti se adresează tutulor creştinilor, expune succinct suferinţile îndurate de creştinii din Balcani şi în deosebi de Greci supt dominaţia apăsătoare a Turcilor, evocă plin de entusiasm timpurile glorioase ale naţiei elenice, de la Marathon şi Salamina, şi-i îndeamnă să ia armele şi să lupte pentru Grecia însîngerată.

In prima proclamaţie se adresează numai prietenilor Eleriei, li aminteşte că oara libertăţii a sunat: fiecare, după putere, să-şi procure cele necesare şi să se înroleze fără întârziere supt steagul lui.

A doua proclamaţie, foarte scurtă, este adresată Moldovenilor. Acestora li spune că luptă tot odată şi pentru libertatea provinciilor dunărene şi li cere şi lor să ajute mişcarea şi să i se alăture. Toate cu aceiaşi dată.

In acelaşi număr al revistei mai sus menţionate, pp. 335-50, d. K. Amantos, profesor la Universitatea din Atena, publică un foarte frumos studiu despre Alexandru Mavrocordat, ἐξ ἀποῤῥήτων (1641-1709), personagiu care a jucat un rol covîrşitor în istoria Imperiului otoman pe la 1700 şi care a avut strînse legături cu ţerile noastre.

D. Amantos, reluînd problema originii lui Alexandru Mavrocordat, atît de mult discutată, după ce expune confusiile pre-

[1] A se îndrepta data căderii Romei, cea supt Alaric nefiind cea reţinută de istorici (p. 37), „Laocoonia" pentru Laconia (p. 40), „Leucţia" pentru Leuctra ş. a. m. d. Forma „Aristot" pentru Aristotele nu e admisibilă. La *arpent* era de tradus „jugăr".

www.dacoromanica.ro

decesorilor săi în această chestiune, o lămureşte definitiv, sprijinit pe texte indiscutabile. Marele dragoman şi om politic s'a născut la 1631, dintr'un Chiot, Nicolae Mavrocordat, care ţinea în căsătorie pe Doamna Ruxandra, văduva lui Alexandru Mihnea, născută Scarlat Begliegì (Saiì), bogatul furnisor de vite al armatelor turceşti. Ruxandra fusese în tinereţe eleva lui Ioan Cariofil şi se distinsese nu numai prin fineţa spiritului ei, ci şi printr'o întinsă cultură. Toţi scriitorii greci contemporani o socotesc drept cea mai cultă dintre femeile moderne.

Mai departe ni se expun studiile strălucite prin Italia, întoarcerea la Constantinopol şi ascensiunea Exaporitului în administraţia Imperiului otoman, peste care trecem, fiind în de obşte cunoscute.

In domeniul intelectual, prima lucrare rămasă de la el este cunoscuta Gramatică închinată lui Ioan Mavrocordat şi tipărită abia la 1745, în Veneţia. Acesteia îi urmează studii de cuprins filosofic, supt titlul de Τὰ φροντίσματα, tipărite la Viena în 1805, de Vendoti, şi închinate lui Alexandru Constantin Moruzi. Prefaţa e a lui Paisie, Mitropolitul Demoticei. Au rămas inedite *Explicările* la opera lui Aristotele şi o *Retorică*.

La 1670 Alexandru Mavrocordat se căsătoreşte cu fiica lui Ioan Hrisoscoleu, Sultana, Romîncă după mamă.

După asediul Vienei, unde a întovărăşit pe Cara-Mustafà, bănuit că a fost în legături cu creştinii, Alexandru Mavrocordat a fost închis împreună cu mama şi soţia lui. In ziua de 29 August 1684, Doamna Ruxandra moare în închisoare. Acolo a scris Exaporitul Τὰ Ἰουδαϊκά, pe care fiul său, Nicolae Mavrocordat, le publică pe cheltuiala lui în Bucureşti, la 1716, în biserica Tuturor Sfinţilor. Binecuvîntarea o dă Mitropolitul Antim Ivireanul, grija tiparului o are boierul Ioan Postelnicul. In fruntea volumului se află o epigramă a Mitropolitului Silistrei, Ierotei (Comnenul), şi cîteva stihuri de laudă, afectate, datorite lui Iacob Manu, din Argos.

La 1685, Alexandru Mavrocordat e scos din închisoare şi repus în cinstea de mai înainte. Pacea de la Carlovăţ, din 1699, constituie momentul culminant din cariera acestui Grec, care moştenise fineţa de spirit a mamei sale şi ambiţiile tatălui său. D. Amantos observă caracterul lui înviersunat, dînd ca exemplu persecuţiile nejustificate împotriva fiilor lui Constantin Can-

www.dacoromanica.ro

temir (Dimitrie şi Antioh) şi protecţia pe care a arătat-o tot timpul lui Brîncoveanu, care-i satisfăcea lăcomia, dîndu-i pungi de bani cu sutele. Şi autorul încheie nu fără dreptate că numai datorită abilităţii politice a Exaporitului Grecii din Fanar au fost trimeşi ca Domni în ţerile romîne în tot cursul secolului al XVIII-lea, că graţie lui elenismul a supravieţuit la noi, „de şi până în cele din urmă a fost pierdut pentru Grecia", şi că numai datorită lui, Fanarioţii au izbutit să ajungă la oarecare putere în Imperiul otoman, putere care a fost o sabie cu două tăişuri pentru elenism, „une ori bună, alte ori rea".

La 1709 Alexandru Mavrocordat moare. Corpul lui e îngropat în biserica Sf. Paraschiva din Haschioiu (Constantinopol).

La sfîrşit autorul adaugă cîteva rînduri despre urmaşii acestuia, destul de răspîndiţi chiar şi astăzi prin România, Turcia şi Grecia.

Intr'o singură notiţă[1] de pe pagina 429, acelaşi număr al revistei amintite, Tesaliotul Iezechil, revenind asupra ctitorilor mănăstirii Vlasiu[1] din Pind, Gheorghe şi cu fiul său Constantin foşti Slugeri în Moldova şi Muntenia, dă cîteva indicaţii despre oficiile Curţilor domneşti din ţerile romîne în epoca Fanarioţilor.

D. Ionescu.

*

Intr'un articol despre „Germani, Avari şi Slavi" (*The Slavonic Review*, XII, 34), d. Allen Leeper crede că titlul de Ban vine de la banul avar Baian (ca şi Cesar de la Iuliu Cesar şi Craiu de la Carol-cel-Mare) (p. 123).

D. Gaster se ocupă de raporturile între baladele noastre şi poesia epică a Sîrbilor.

*

In „Przewodnik historyczno-prawengo", III (1932), d. Przemyslav Dabkowski dă o bogată bibliografie a publicaţiilor care privesc istoria dreptului.

*

In *Bulletin des sciences historiques* pe 1933, d. Jacques Ancel reiea cercetarea noţiunii de frontieră.

*

[1] Ἡ ἱερὰ μονὴ Βλασίου.

www.dacoromanica.ro

In „Anuarul Institutului de Istorie Națională" din Cluj, VI, d. Alex. Lapedatu publică o conferință despre „abolirea protectoratului rusesc în țerile române" (1834-1858). D. Lapedatu trece peste partea bună, însemnată, a Regulamentului Organic.

*

D. Teodor Chindea presintă „Monumente istorice în Ciuc" (Gheorgheni [1933]). E vorba de cetăți (și Ciceul, pe scurt), castele, movile, biserici și mănăstiri, cruci. Informația e bună. Cîteva ilustrații.

*

Intr'un articol din „Revista scriitoarelor și scriitorilor români", VII, 7-8, d-na Elisa amiral Negrescu pretinde (p. 18) că, visitînd pe regina Elisabeta, după moartea regelui Carol, aceasta i-a spus plîngînd: „S'a otrăvit sărmanul".

*

In *Problema ucraineană în lumina istoriei* (Cernăuți 1934), d. Ion I. Nistor dă o privire asupra întregii literaturi, expune ce e sigur în relațiile noastre cu Rutenii și arată ce e exagerat în doctrina „ucrainiană".

*

In *Raze de lumină*, V, 4, d. Dan Simionescu dă, în chestia „Coresi", un ultim răspuns d-lui L. Predescu.

*

In *Spinoza-Festschrift* hggb. von Siegfried Hessing (Heidelberg [1933]) sînt trei contribuții românești, de d-nii I. Petrovici, I. Brucăr și răposatul profesor Vasile Gherasim. Ultima e cea mai originală.

*

In „Memoriile Academiei Române", III, XIII, 16, de N. Iorga *Legături românești cu Muntele Sinai.*

*

www.dacoromanica.ro

În *Țara Bîrsei*, V, 5, note de d. Alex. Banciu, despre Ciprian Porumbescu în legătură cu Brașovul.

*

Despre pictura de la Voroneț, d. Leca Morariu, în *Făt-Frumos*, VIII, 3. Tot acolo note despre Ciprian Porumbescu.

*

De N. Iorga, în „Memoriile Academiei Române", III, XIV, 1, un studiu despre „Opinia publică germană și Romănia lui Carol I-iu înainte și după războiul de independență" (cu un portret necunoscut al lui Carol I-iu). De același (III, XIV, 3), „Din viața socială a Brăilei supt Turci" și „Un observator engles asupra Romînilor din epoca lui Tudor Vladimirescu" (*ibid.*, 4).

*

Note mai ales despre familia Gane le dă d. Artur Gorovei, în „Memoriile Academiei Române", secția literară, III, VI, 9.

*

Păr. I. Lupaș dă în „Memoriile Academiei Române", III, XIII, 17, știri despre „Inceputul Domniei lui Matei Basarab și relațiile lui cu Transilvania".

*

In aceleași, d. I. C. Filitti arată pe basa documentelor ce greșită e părerea lui C. Giurescu că țeranii munteni au fost șerbi de la început Se constată că pentru țeranul neliber numai de la 1598 se află corespondentul românesc *rumîn*, în loc de cuvîntul slavon care înseamnă vecin (p. 6); dar aceasta e pentru că înainte de această dată actele se scriu slavonește. Descopăr că și I. C. Brătianu explica acest termen prin aceia că acest țeran nu era decî Rumîn (p. 7). Ambele mele păreri citate acolo sînt de fapt una singură. D. Filitti acordă o mare importanță în acest sens legăturii lui Mihai Viteazul.

*

www.dacoromanica.ro

In *Memoriile Academiei Române*, ser. III, XIV, 8, d. Andrei Rădulescu presintă împrejurările din care a ieşit Curtea de Casaţie (discuţie şi asupra locului de reşedinţă).

*

Studiul păr. I. Lupaş despre corespondenţa lui Grigore Ghica al Moldovei cu Schwarzenberg se referă numai la atitudinea contra lui Ghica a foii *Bucovina, (ibid.*, mem. 9).

*

Date preţioase, culese cu osteneală, şi conclusii tinzînd la solidaritatea sud-est şi chiar est-europeană, în bogata carte a d-lui Crum Mihăilescu: *Bulgaria agricolă, contribuţie la problema agrară şi la relaţiile internaţionale ale României* (Chişinău 1933).

*

In *Boabe de grîu*, Septembre, se dau ştiri (de dd. N. Condeescu şi Al. Tzigara-Samurcaş) despre castelul Peleş. D-ra Dorica Voinescu descrie biserica Antim din Bucureşti.

*

De generalul Radu Rosetti, în *Memoriile Academiei Române, Inceputurile artei militare în cuprinsul României de azi* (ser. III, XIV, 10). E o analisă, de mare răbdare, şi a întregului material preistoric.

*

Preţioase note despre trecutul Călăraşilor le dă mai ales d. dr. Samarian, în nl. de la 8 Septembre al ziarului *Pămîntul*.

N. I.

NOTIŢE

Note despre ciobanii caracaciani, şi în Marcelle Tinayre, *Notes d'une voyageuse en Turquie*, Paris, f. an, pp. 176-87. Consulul grec care întovărăşeşte pe autoare spune că vin din Epir, de pe la Suli (pp. 183-4).

*

Din asămănările hispano-româneşti: *torta, huelles* (foi pentru foc).

N. I.

---

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro